

Томас Бернхард

ПОРЕМЕЋАЈ

(Одломак)

Двадесет шестог мој отац је, већ у два сата изјутра сео у ауто и отишао у Залу код једног учитеља којег је затекао на самрти, а напустио га већ мртвог, и одмах након тога наставио је у правцу Хилберга, где је требало да прегледа дете које је тог пролећа упало у корито за шурење свиња пуно кључале воде, и сада, након што је пуштено из болнице, већ неколико недеља било је поново у кући код својих родитеља.

Радо је одлазио том детету и није пропуштао прилику да га посети. Родитељи су били обични људи, отац запослен као рудар у Кефлаху, а мајка у једној касапници у Фојтсбергу, али дете ипак није остајало само преко дана, јер је мајчина сестра водила бригу о њему. Тога дана, мој отац је, прецизније него икада до тада, описао то дете и рекао да се плаши да му је остало још мало времена. Са сигурношћу, пак, може да каже да оно неће издржати зиму, и да ће га сада посећивати што је могуће чешће. Приметио сам да о детету говори као о некој вољеној особи, веома смирено и не размишљајући много о речима; није крио очигледну наклоност према њему када је споменуо миље у којем је дете одрасло и где је било мање одгајано, а више штићено, а своје претпоставке о родитељима и њиховом односу према детету допунио је и објаснио на основу сазнања које је имао о свету у којем су живели описани људи. У међувремену, ходао је горе-доле по својој соби и ускоро више није осећао ни најмању потребу да се врати у кревет.

Он је сада био једини лекар у релативно великом, и поред тога „тешком“ подручју, пошто је други прихватио позив Универзитета у Грацу и преселио се у главни град покрајине. Мале су шансе, рекао је, да се појави неко нов. Отворити овде амбуланту граничи се са лудошћу. Али он је већ навикао да је жртва становништва болесног до сржи, које нагиње како насиљу, тако и лудилу. Када сам викенд проводио код куће њему је то пружало осећај спокоја који му је сада био потребан све више. Изгледао је уморно. Али када нас је засенио Ахе, након што сам отворио прозорске капке, он је рекао да ће кренути у шетњу. „Пођи са мном“, рекао је, „идемо.“ Док сам се облачио, он је говорио о „чуду природе“, о једном кестену, који је био у цвату сада, крајем септембра, и како га је открио изван насеља, на обалама Ахеа. Вероватно је то прилика, помислио сам, да разговара са мном о стварима у вези са мојим студијама рударства у Леобену. Сада је имао времена, а после, током читавог дана, биће окупиран посетама својим пацијентима. „Знаш“, рекао је, „често ми је доста свега.“

Нисмо желели да пробудимо моју сестру и, трудећи се да правимо што мање буке, дошли смо у ходник, где су висили наши капуту. Када смо, међутим, обучени, управо намеравали да напустимо кућу, зачуло се звоно на вратима. Пред њима је стајао мени

IMME

непознат човек, гостионичар из Граденберга како се испоставило, који је замолио мог оца да одмах пође са њим.

И тако смо аутомобилом тог гостионичара кренули према Граденбергу, уместо да одемо на реку и разговарамо; о кестену у цвату више није било речи, а о гостионичаревој жени чули смо веома узнемирујуће ствари.

Остала је да служи, рекао је њен муж, до два сата ујутро неке рударе који су, после много сати пијанчења, започели свађу са супарничком групом за суседним столом, а онда ју је изненада и без икаквог разлога један од њих ударио у главу и она је истог тренутка, без свести, пала на под пред њих. Рудари су је, запрепашћени, одмах однели у спаваћу собу, која се налазила на првом спрату кафане, и док су се пењали уз степенице, женаина глава је неколико пута ударила о ограду. Силом су отворили врата спаваће собе, ставили су је на кревет, а њеном мужу, који се пробудио и устао запањен оним што су му, изненада отрежњени рудари испричали, саветовали су да одмах, још исте ноћи, пријави полицији Гресла, насилника којег су сви, додуше само у пролазу, добро знали. Сви жандари су спавали, такође и онај дежурни, рекао је угоститељ, али је он бацао каменчиће на прозоре жандармерије и некако успео да их пробуди и уђе у станицу. У почетку су му жандари саветовали да се врати *ујутро* како би се сачинио записник, али он је инсистирао да се записник сачини одмах и тражио је од жандара да барем један од њих крене са њим у кафану, где је његова жена лежала у несвести, и где су чекали рудари, који ће, по његовом мишљењу, одмах дати своје изјаве. Али, било је сувише касно када се са двојицом жандара вратио у кафану; сви рудари, осим једног, нестали су када су жандарми са њим ушли у спаваћу собу. Изненада обузет најужаснијим слутњама и нагађањима помислио је да никада није смео да оставља своју жену саму, чак ни минут, морао је остати поред ње, са рударом Колигом који је све време био у њеној близини и којег он није довољно познавао, осим из повремених долазака у гостионицу. Њега нису сматрали овдашњим, односно поузданим човеком, а и говорио је дијалектом који се непријатно разликовао од штајерског којим се говорило у околини.

Иако је Колиг, који је остао поред гостионичареве супруге, био толико пијан да је једва могао усправно да стоји, и није био у стању да изговори ниједну, чак и најкраћу реченицу, ипак је млађи жандар одмах почео да га испитује, показујући му да седне на столицу у углу, док је старији онесвешћену жену на кревету фотографисао као да се радило о мртвацу. Оно што је саслушани Колиг изјавио у записник било је заиста неупотребљиво, и када је скоро пао на главу са столице, пошто више није био у стању да седи, жандар га је, незадовољан, дохватио и вукући избацио на ходник.

Одбегли Гресл био је један од оних типова, рекао је гостионичар, који, чим крочи у неку кафану, остаје тамо све док, непогрешиво, не дође у сукоб са законом. Неће бити тешко пронаћи га, рекли су жандари, а с обзиром на Греслов кривични досије, сада ће му бити изречена казна затвора од неколико година, јер стање ствари указује на кривично дело доношења тешких телесних повреда ударцем песницом у главу и онесвешћивањем жене. Чим је, међутим, старији жандар поменуо тешке телесне повреде, свима је пало на памет да је о овоме морао бити обавештен лекар. „У међувремену је прошло неколико сати“, рекао је гостионичар.

Било је већ пола пет када смо стигли у Граденберг, и угоститељ нас је одмах одвео у спаваћу собу где су била два жандара. Мој отац је рекао да сви мушкарци треба да изађу у ходник. Док је он унутра прегледао жену, која је, у тренутку кад сам успео да је видим, изгледала као да је већ мртва, у ходнику, преко пута мене, двојица жандара су веома рђаво причала о Колигу који је лежао на поду, називајући га тупим и потпуно неодговорним према својој породици од шест глава. Нису знали шта да раде са њим; када је мој отац изашао из спаваће собе, они су Колига, вукући га за капут, само бацили са степеништа, које је он препречио ногама до пола, и више нису марили за њега. Жена је заиста тешко повређена и мора сместа у Кефлах, у болницу, рекао је мој отац, а жандари су морали пажљиво да је спусте и сместе у комби.

Соба из које су жандари изнели жену била је влажна, са зеленим и смеђим прекривачима, напуњена јефтиним намештајем од меког дрвета, и мрачна, чак и у по бела дана. Отац је у пролазу, док је силазио степеницама иза жандара који су пажљиво носили жену, погледао у мене, и ја сам помислио како то за гостионичареву жену значи оно најгоре.

У комбију сам седео на месту сувозача, поред угоститеља који је био за воланом, док је мој отац седео иза нас, поред несретне жене.

Читавим путем, који смо скратили идући преко Кренхофа, угоститељ и ја нисмо разменили ни једну једину реч. Пошто је било рано јутро, могло се возити брзо и лако. Заиста дуго нисам био у овом крају, мислио сам; морао сам да се вратим далеко, у најраније детињство да бих могао да видим себе ту и тамо, на обалама Граденбаха. Помислио сам како ме је отац ретко водио са собом у обиласке својих пацијената и како сам после смрти мајке увек морао да се бринем сам о себи. Моја сестра, која се налазила у истој ситуацији као и ја, сигурно је то осећала много болније.

С обзиром на атмосферу, угоститељ сада, на путу за Кефлах, није изустио ниједну реч, за разлику од претходне вожње, када смо ишли за Граденберг и када је све време причао. А мени се чинило бесмисленим да му се обратим. Било је јасно, ако сам добро разумео свог оца, да његова жена неће издржати до Кефлаха, међутим, када су је болничари изнели из аута, она још није била мртва, али је умрла док смо били у болници. Чак и пре уласка у једину собу, тешко би се могло рећи операциону салу, она је била мртва, а њен муж је то осетио и, док су је болничари гурали на колицима кроз ходник, он ју је држао за руку и плакао. Нису му дозволили да стоји поред своје мртве жене, већ су га извели у двориште, где је, потпуно препуштен себи, пола сата морао да чека мога оца. Оставио сам га самог и посматрао, али тако да он то није могао да види. Онда је дошао мој отац и ходао са њим по дворишту покушавајући да га смири. Говорио му је о битним стварима које треба одмах урадити, о организовању сахране, судској истрази, пријави против Гресла због убиства. За гостионичара је сада боље, рекао је мој отац, да остане међу људима, да се не изолије у својој патњи, и у своју патњу, а он, мој отац, обавиће уместо њега различите формалности прописане законом, као што је, на пример, одлазак на суд, али и оне остале, међу којима је прва да пође заједно са њим у мртвачницу где лежи његова покојна жена, и да га теши у његовом болу. Како је рекао мој отац, он је код умрле жене дефинитивно констатовао смртоносно крварење на мозгу и требало би још у току преподнева да добије

тачан извештај од лекара окружног суда. То што је он, мој отац, обавештен о случају тек три сата после кобног ударца, било је неважно. Он није могао да је спасе. Умрла је у својој тридесет другој години, а мој отац дуго ју је познавао. За њега је знак монструозне бруталности тих гостионичара вазда било то што су, правећи се мртви уморни од клања, трговине стоком, целодневног рада на њиви, имали навику да оду рано у кревет, приморавајући своје жене, пошто, наравно, не мисле ни на шта друго, осим на посао, да остају у кафанама отвореним до зоре, препуштене саме себи и свету мушкараца, који, како сати пролазе, све више пију, а све мање, како се јутро приближава, бирају средства да искажу своју бруталност, рекао је мој отац када смо се за тренутак одвојили од човека, који је, по свему судећи, био ван себе. „Све дуге кафанске ноћи гадно се завршавају”, рекао је мој отац, „а у овом крају често и нечијом смрћу.” принуђена, на изузетно огаван начин, да остане у кафани са пијаним мушкарцима, понекад и читаву ноћ, са јединим циљем да им се по сваку цену извуче новац из џепа и у њихова већ спремна црева налије жестина најлошијег квалитета, неретко је баш она, властита гостионичарева жена, по обичају беспомоћна, постајала жртва. Гостионичару је, када смо поново стигли до њега, мој отац рекао да ће лако пронаћи Гресла. Жандармерија је обавештена о убиству и где год да се Гресл крије, ништа му не вреди. Али, што је дуже мој отац покушавао да у то убеди човека, који је, баш зато што је био навикао на стоку којом је трговао, и на свет угоститељства који је био његов свет, персонификовао бруталност која је владала у целој околини Бундшека, тим је више био дирнут, када је овај, потпуно изгубљен, заплакао, те су му се његови напори да га утеши чинили све бесмисленијим, тако да му је онда дао само најнеопходнија упутства и то, чини ми се, врло једноставно и разумљиво, а затим га поново оставио самог са собом.

Мој отац је отишао у мртвачницу и консултовао се са колегом из суда, док сам ја, истовремено посматрајући гостионичара како седа на једину клупу у читавом болничком дворишту, замишљао мртво тело његове жене на транспортним колицима на два точка, која је, поред мене, гурао један млади болничар. Поглед на колица за мене није било ништа ново, јер сам често на путу до школе, који води поред болнице, застајао на месту одакле се, између два зовина грма, могла видети мртвачница, и посматрао сам колица, која су, када се не користе, стајала дан и ноћ поред улаза, у једној шупи са стране, где сам могао да их видим. Био сам страшно фасциниран тим мртвачким колицима, и у мојим сновима из детињства она су се често појављивала на сцени као главни застрашујући реквизит. Млади болничар, тек изашао из школе, гурао је колица према улазу у мртвачницу и зачуо сам свог оца како долази оданде. Мој отац, помислио сам, док смо напуштали болничко двориште у журби и идући уза зид, да нас не би видео несрећни угоститељ, који је још увек седео на клупи, овом послу, и са пацијентима код куће, и са онима у болници, никада није приступао као већина лекара, као да је у питању обичан бизнис, него, како ми се баш тога дана чинило, као прецизној и јасној науци. Наравно, мислио сам, многи лекари, што сам толико пута могао да видим, упркос томе што су главе од науке, нису ништа друго него обични трговци, они говоре и поступају као трговци; мој отац, међутим, није био такав.

Када сам га пратио, за мене је то била непрекидна туга, и зато је он веома често оклевао да ме поведе са собом, у посете својим пацијентима, јер се увек и непогрешиво испостављало да је све што је он морао да посети и додирне и лечи, било болесно и тужно; шта год да је у питању, он се увек кретао у болесном свету, међу болесним људима и болесним појединцима; чак и ако је овај свет тврдио или се претварао да је здрав, то је, ипак, био увек један болестан свет, и људи, и појединци, чак и они тобоже здрави, увек су били болесни. Он се на то навикао, али се плашио да би мене то можда могло да поремети и да у мени изазове штетна размишљања; ја сам по његовом мишљењу, поготово био склон томе да ме све и свашта може пореметити, и да о свему и свачему почнем да размишљам на један, за мене штетан начин. А за моју сестру то би било још опасније него за мене. Била је, међутим, грешка, приметио је, вечито затварати очи пред чињеницом да је *све болесно и џужно*, рекао је он, *стварно болесно и џужно*, и из тог разлога он је, у дужим или краћим интервалима, увек изнова просто био „наведен“ на то да мене или моју сестру води са собом у посете својим пацијентима. „Увек је ризик“, рекао је он. Плашио се, пре свега, да једно од нас двоје, моја сестра или ја, гледајући изблиза болесника или његову болест, не остане оштећено за цео свој живот, а оно што је он желео нама, било је управо супротно.

Ушли смо у Кефлах. Хтео је да оде до банке и у пошту, али су још увек биле затворене, тако да ме је повео са собом код једног свог пријатеља, адвоката, са којим је студирао у Грацу и којег сам ја већ познавао, јер нас је посетио негде током лета. Био је успешан адвокат за питања земљишта и непокретности.

Мој отац се надао да ће пријатељ и нас двојицу послужити доручком.

Позвонили смо, и када су нам отворили, ушли смо у стан који је, за овако мали град попут Кефлаха, био веома велик, мада без много укуских детаља; у целини, ипак, стан топао на први поглед, и одмах сам приметио да је било доста места за седење. Примила нас је млада адвокатова жена и одмах одвела у трпезарију. Нисмо дуго чекали да се појави и адвокат. Мој отац је рекао да не може дуго да остане јер мора да се врати кући са мношвом. За време доручка, на који смо стигли у право време и који је био толико богат да се не сећам да сам јео сличан, могао сам са места на којем сам седео, да гледам доле на улицу и посматрам шта се тамо догађа, а разговарали смо о томе како је Гресл убио гостионичареву жену у Граденбергу. Ужасна је ствар, сматрао је мој отац, да људи, када изгубе самоконтролу, нарочито у кафанама, насрћу једни на друге не знајући зашто, јер, како је рекао, ни сам бегунац Гресл није знао зашто је убио гостионичареву жену. „Можда“, рекао је мој отац, „он уопште и не зна да је убио.“ Људи на селу најпре постају веома сурови, а затим, због те суровости, потпуно беспомоћни. Увек се тако изопаче, *морају* тако да се изопаче, рекао је мој отац, таквих људи има стравично много.

Чињеница је да оног бруталног и злочиначког има више на селу, него у граду. На селу су бруталност и насиље основа свега. Бруталност у граду није ништа у поређењу са бруталношћу на селу, а насиље у граду није ништа у поређењу са насиљем на селу. Злочини у граду, *градски* злочини, они нису ништа у поређењу са злочинима на селу, *сељачким* злочинима. Градски злочини су смешни у односу на оне у селу. Гостионичар је, сматрао је он, типични насилник и рођени злочинац. Све *на и у њему*, насилно

је и злочиначко. У сваком тренутку и у свим животним ситуацијама он остаје трговац стоком, што и јесте његова професија. „И сада када очајнички запомаже“, рекао је мој отац, „он запомаже јер је изгубио грло. За гостионичара жена није ништа друго него стока.“ Једног дана он ју је перверзним триком уловио и извукао из непрегледног стада неударних жена и подредио својој вољи. Једна таква кафана, баш као и свака касапница и кућа трговца стоком, као и свака сељачка кућа у Бундшеку, није ништа друго него брутална узгајивачница жена. Ако се пажљиво ослушне, у било које време и на било ком месту у селу, по кућама се чују жене које узгајају њихови мужеви. Скоро сваког дана, рекао је мој отац, он са својом лекарском торбом долази скоро само код одвратних људи, и кад улази у те куће, он улази у бруталност, у насиље, он се у основи креће увек само у свету злочинаца. А они који су живели испод Глајналма и Голице, као и они у долини Кајнаха и Гребница, типични су примери Штајерске стваране милионима и хиљадама година на најординарнијим физичким ексцесима. Сетио се, међутим, своје посете рударевом детету у Хилбергу, у раним јутарњим сатима и тога како су га тамо срдечно примили, а онда, после петнаест минута, са једнаком срдечношћу исто тако испратили. Али била би заблуда, приметио је он, кад би се веровало да оно што је рекао о људима попут гостионичара, важи само за имућне. „Сиромашни су“, рекао је он, „двоструко бруталнији, подлији и насилнији, и управо они, због својих могућности, још више уливају страх, а ови родитељи и то дете били су изузетак.“

О учитељу, којег је првог морао да посети, он није рекао ни реч, зато што је, како ми се чинило, сувише брзо умро, тако да, заправо, није ни стигао да га упозна. Мислио сам да је учитеља већ заборавио, јер се, након што је још једном говорио о детету и његовим опекотинама и описао дететов *начин говора*, поново вратио на гостионичара. Он нас је чекао у болници, рекао је мој отац, морао је прво да нас одвезе комбијем у Граденберг, а тек онда да нас врати кући. Сада је, највероватније, већ био у мртвачници, где је мој отац хтео да га отпрати, што је, међутим, очигледно заборавио да уради, а ја сам мислио да су сада у мртвачници гостионичару дали одећу његове мртве жене, и да нас је он, са завежљајем њене одеће испод пазуха, у ствари већ одавно чекао на улазу у болницу, када смо напустили адвоката и отишли још у пошту и у банку.

На повратку за Граденберг, мој отац је набрајао болеснике које је тога дана морао да посети, поменуо је презимена Заурау, Ебенхое, Фохлер, Крајнер.

Док је за мене, само оно што сам видео и чуо у вези са смрћу гостионичареве жене, било довољно да се уморим, на свом оцу нисам могао да приметим ни најмањи знак умора. Обојица смо седели поред крчмара, који је тако мирно управљао возилом, као да се ништа страшно није десило, и размишљали, свако за себе, о онима које тек треба да посетимо; и када је у једном тренутку угоститељ, после Кренхофа стао да сврати до месара, извињавајући се, јер је због неког посла морао да се изгуби на неколико минута, мој отац је рекао да му је тај човек, којег је он познавао као дете, који је пре десет година још био клинац, а сада сав задригао у сало и свима одбојан, са кривим ногама и све евидентнијим сексуалним потешкоћама, да му је тај човек, рекао је он, баш одвратан. Ништа мање одвратна није му била, што је осетио сваки пут када би дошао у Граденберг, ни његова недавно преминула жена. Јаловост, која влада из-

међу таквих људи, као што је ово двоје граденбершких угоститеља, чини њихов брак још бесмисленијим, и на дуже стазе претвара га коначно у подлу и перверзну заједницу, у којој обоје, ако не због насиља, онда раздвојени због лудог Гресла, завршавају на најмизернији начин.

На последњем делу пута, да бисмо избегли стадо говеда, морали смо прећи Граднербах, и ту је угоститељ више пута поновио да он још увек уопште не разуме шта се догодило. Није могао да схвати стварност.

Након што смо стигли у Граденберг, видели смо много људи испред кафане, у коју су управо ушли судски истражитељи. Када сам изашао из комбија, приметио сам наоколо радознале пролазнике, који су гледали са веће или мање удаљености.

Отац ми је рекао да сачекам испред гостионице, он је хтео на брзину да оде унутра, да разговара са истражитељима који су се окупили у просторији. Кућа је, од горе до доле била пуна тих људи из суда који су непрекидно нешто мрмљали, а на првом спрату, у отвореном прозору спаваће собе, открио сам, гледајући горе, две жандарске главе. Шеткао сам се испред гостионице, док није изашао мој отац са угоститељем, па нас је он одвезао кући. У просторији, осим Колига, били су присутни сви рудари, који су били сведоци убиства. Била је субота, рудник затворен. Већина њих више није могла да се сети шта се догодило, сви су давали контрадикторне изјаве; двојица њих, међутим, *видела* су да је Гресл ударио угоститељеву жену која је одмах пала на под, и то је било довољно. А Гресл је, што је мом оцу изгледало просто невероватно, још увек био на слободи, вероватно скривен негде у најближој околини; нико није мислио да је успео да побегне негде даље, иако је имао много новца, чак довољно и да без проблема побегне преко границе. Када смо дошли кући, одмах смо сели у наш ауто. „Хајдемо у Штивол“, рекао је мој отац.

Пут од Градена према Кајнаху био је блокиран због Гресла, али пошто су нас знали, пустили су нас да прођемо. Такав случај, какав је био случај Гресл, био је, наравно, сензација, о коме је одједном брујала читава околина, сви су још увек били под утиском убиства угоститељеве жене, а вести из жандармеријске станице брзо су се шириле, што смо приметили, нарочито у Афлингу, где смо стали да посетимо мог ујака. Отац је донео лекове за ујакову жену. Ушли смо у кућу и гласно их позвали, ушли у собе у приземљу и у кухињу, али смо открили да у кући није било никог, иако је била откључана. Мој отац је ставио лекове на кухињски ормарић, написао поруку, и ми смо наставили даље.

Он је био у Афлингу, рекао је мој отац, са мојом мајком, годину дана пре њене смрти, на сахрани свог колеге са факултета, а она, моја мајка, непрестано је говорила о својој смрти коју је неминовно осећала. Иако он тада није примећивао никакве знаке болести од које је моја мајка умрла, *она* је, у то време, што је схватио тек много касније, већ била *прожеџа* том болешћу; од те сахране у Афлингу он је приметио на њој промену, која је њему, као лекару, била апсолутно мистериозна – меланхолија која је све више расла и све се више ширила на нас. Рекао је да се сећа сваке њене изговорене речи, могао је да види пут којим су ишли пре и после сахране, било је исто годишње доба, крај септембра, све што је било у вези са сахраном у Афлингу, њему је сада било толико јасно као никада пре. Само када су дани сјајни, када је свет

свуда прозиран као атмосфера и због мира просто лепе природе, они преживели двоструко осећају тугу за вољеном особом која је одавно мртва.

Јесу ли увек исте и боје, у којима препознајемо већ потпуну јесен, боје, као сада дуж обала Зедингбаха које су постале живље под оштрим падом сунчевих зрака? Увек нас, сама по себи, фасцинира рефлексија природе која је резултат интензивног посматрања.

Оно суштинско у човеку долази до изражаја само када га посматрамо као неког за нас изгубљеног, рекао је мој отац, у тренутку у којем та особа може само још да каже збогом. Одједном, ова особа се може препознати у својој суштини и све што је у њој сада, само је припрема за *коначну* смрт.

Мој отац је током читаве вожње долином Зединга говорио о мојој мајци, она га је у сањарењима заокупљала све више, и често му је, у дужем периоду, када није био заузет лекарским активностима, помисао на њу пружала трајан осећај смирености, тако да је могао да има јасну визију стварности.

Тек је сада схватио жену коју је, док је била жива и поред њега, волео, али је никада није разумео. Људско биће може осетити јединство са другим бићем које воли само онда када је оно мртво, и када је *заиста постојало* гео њега.

Од сахране у Афлингу она је често тражила да је води са собом у посете болесницима и данас му ова њена жеља више не изгледа несхватљиво. Наравно да је њој било немогуће да *исцртаје* патње и муке у свету, али од сахране у Афлингу није више престајала да их *посматра*. У то време он је са њом често разговарао о нама, својој деци, а нарочито о тешкоћама преображаја родитељске љубави коју су осећали према нама у едукативни процес. Моја мајка је често говорила да смо за њу више *деца околног предела* него деца својих родитеља. Живећи све време са овим схватањем, она је нас, моју сестру у још већој мери него мене, осећала искључиво као створења природе, и зато смо увек остали странци. Пошто смо после њене смрти све троје били препуштени сами себи, моја сестра са дванаест и ја са седамнаест година били смо у најосетљивијој фази развоја, он је после смрти наше мајке, рекао је мој отац сада, када смо угледали Штивол пред собом, одмах размишљао да се поново ожени, „у ствари“, додао је, „већ на самој сахрани.“ Али ову мисао је *наша мајка у њему* све више и више одбацивала.

У том тренутку на памет ми је пало писмо које сам неколико дана пре написао свом оцу и у којем сам настојао да опишем нелагодан однос између нас троје, између њега и мене, између њега и моје сестре и између мене и моје сестре. Писао сам са илузијом да ћу добити одговор, али сада ми је било потпуно јасно да од њега такав одговор не бих могао да добијем никада.

На питања која сам поставио у свом писму мој отац никада неће моћи да одговори.

Наш однос је у сваком погледу мучан, чак и хаотичан, а однос између њега и моје сестре и између мене и моје сестре је *још мучнији, још хаотичнији*.

У том писму сам покушао да илуструјем своја запажања у вези са нашим односом током последњих неколико година, и то у што неупадљивијим, али, мислим, најважнијим појединостима. При том сам се са највећом опрезношћу трудио да не повредим свог оца. *Да не повредим било кога*. На основу посматрања, које сам годинама спроводио, није било тешко да створим свеобухватну и једнако истиниту слику наше

породице. Моје писмо било је написано у потпуном миру, нисам дозволио ни најмањи излив емоција, иако у њему нису недостајале оне најбитније тачке о којима сам писао с јасним циљем, оне у виду најважнијих индиректних или директних питања, као на пример: Ко је крив за последњи покушај самоубиства моје сестре или прерану смрт моје мајке? Дуго сам желео да напишем ово писмо, више пута га и почињао, али увек, већ на самом почетку, питао сам се да ли да га уопште напишем. Одувек ми је било немогуће да га напишем. Сваки пут сам одмах знао колико је болно одједном, у писму, проговорити о ономе о чему сам годинама само размишљао, преточити слутње у речи. И страх да бисмо, можда давно заборављене теме морали да узмемо као неминовне доказе за моје мишљење о нама, сваки пут је осујећивало моју намеру. У ствари, оно што сам мислио морао сам да напишем са искреношћу и стога безобзирно, имајући у виду све особе којих се ово тицало, и то је било оно што је толико дуго чинило једно такво писмо немогућим.

Али одједном, прошлог понедељка, било ми је лако да га напишем, у једном даху; на неких осам страница изложио сам резултате свог посматрања, које је кулминирало у низу питања о могућности да објаснимо себи ситуацију у којој се налазио свако од нас и о побољшању наших међусобних односа. На крају сам га темељно, више пута проучио, и нисам нашао ништа што би ме одвратило и због чега бих одустао. Већ у уторак мој отац га је морао примити. Али га до сада он није поменуо ни једном једином речју, иако је имао довољно времена да то уради и иако је све на њему указивало да га је, не само примио, него и веома пажљиво прочитао, анализирао и да га сигурно није заборавио.

И у Штиволу су, како сам приметио чим смо ушли у место, сви веома добро знали мог оца.

Његова добра меморија омогућавала му је да све људе ословљава именом. Тачно је знао и ситуацију сваког понаособ.

Када би му се учинило да нисам схватио ко је била особа са којом се поздравио или разменио неколико речи, он би ми дао кратак опис.

Брзо смо прошли кроз насеље и отишли до извесног Блоха, власника агенције за некретнине. Блох је био човек који се допадао мом оцу. Ожењен женом од педесет година, колико је и сам имао, овај власник агенције за некретнине изабрао је да живи слободно, из чистог задовољства према пословању, усред заједнице ограничених брђана, који су, по природи ствари, према њему били непријатељски расположени.

И у Штиволу је, рекао је мој отац, постојао наравно један лекар, али га је Блох, када се једног дана консултовао са мојим оцем, ослободио срамоте којој је у Штиволу годинама био изложен због чињенице да је лечио Јеврејина Блоха. И Блохов отац је некада живео у Штиволу.

Између Блоха и мог оца, преко Кнобелберга и узвишења Каин, на удаљености од двадесет пет километара, развило се пријатељство, које је, како се изразио мој отац, „имало у себи нечег филозофског”. Блох је живео у истој кући као и његов отац кога су убили Немци.

Како сам одмах видео, Блохова кућа је била једна од најлепших кућа у Штиволу, до ње се могло доћи кад се настави главним тргом са десне стране, а њена фасада

веома ми се допала још на уласку у кућу баш зато што је била тако оронута, сива, у складу са временом када је изграђена, а највећим делом разрушена у последњем рату. Пролазећи испод свеже окреченог свода, одмах сам знао да Блох има укуса. Овде је, како је рекао мој отац, долазио барем једанпут недељно на дужи разговор, а Блох и мој отац наизменично су држали предавања; овде су се спроводиле, а то је била ствар која се, са обзиром на ситуацију која је несумњиво владала у Штиволу, није могла сматрати могућом, „аутопсије на телу природе“ као и „на телу света и његове историје“, овде су се неговале, „компаративне политичке науке, примењена историја природе, историја књижевности“, „и ту си“, додао је он, „могао бити немилосрдан према друштву и немилосрдан према држави.“ Али, генерално, у Блоховој кући преовладавала су политичка питања, и када се говорило о људима предност се давала њиховој политичкој суштини, мање приватној. У библиотеци смештеној изнад улаза могао си себи да приуштиш анализу света засновану на највишим напорима духа, а свака илузија била је забрањена. Уметношћу се углавном бавило веома мало, али су се, Блоховој жени за љубав, понекад и њој посвећивали.

Блох је седео у канцеларији која је само витражом била одвојена од улаза десно и видно узбуђен, како је касније поменуо, диктирао својој секретарици допис за геометра Розенштингла из Фојтсберга, а тог човека сам и ја познавао. Мој отац је покуцао на прозор канцеларије и Блох је изашао. Срдачно нас је поздравио и одмах повео на први спрат, у библиотеку. Заиста ми се још никада није десило да на селу видим толику гомилу књига као у Блоховој библиотеци, и то, како сам утврдио, сем латинског издања *Историје свети́а* нирнбершког лекара Шедела, која је сачувана само у неколико примерака, једино оне књиге које су биле у сталној употреби и без икакве библиофилске вредности, а у које су људи у земљама немачког говорног подручја толико били заљубљени да се од те љубави могло чак и полудети.

Блох је упитао мога оца шта га доводи у ове необичне сате у Штивол, а мој отац је одговорио да је желео да му врати Кантову *Пролејомену* и Маркову *Дисертацију* јер их је прочитао, затим је обе извадио из своје торбе и ставио их на сто испред нас. Хтео је сада да узме сва Ничеова предавања *О будућности наших образовних усита-нова*, француско издање Паскалових *Мисли* и Дидроову *Мислификацију*. Рекао је да још мора да оде до извесне госпође Ебенхое, на путу за Пибер. Блох је није познавао. Сипао је две чаше белог вина, кошер, јер ништа друго није имао у кући. Тог јутра Блох је поново имао своју уобичајену „стравичну“ главобољу, али када је све интензивније почео да се концентрише на пословну кореспонденцију, главобоља је нестала. Он је узимао све више таблета против главобоље, које му је мој отац из недеље у недељу преписивао. Већ четири или пет дана ока није склопио. Мој отац му је саветовао да не пије превише тих таблета које су штетне, посебно за бубреге.

Недавно је, рекао је Блох, успео да купи већи комад земљишта у близини Земриаха. „Било је потребно две године“, рекао је. Од обичне њиве, то је за осам дана, захваљујући његовој способности, претворено у грађевинско земљиште, које планира да подели на сто парцела, или више; на тај начин, рекао је он, лако ће моћи продати све то за кратко време. „Морамо бити у стању да сачекамо да непријатељ изгуби главу“, рекао је он. То је био његов највећи посао ове године, додао је. Тражио је неко ефи-

касније средство за спавање, и мој отац му је преписао. Блох је рекао: „*Наравно да ме не воле*“, а онда је мој отац устао, и њих двојица су се договорили за сусрет следеће среде. Већ две године он се виђао са Блохом сваке среде. До госпође Ебенхое отишли смо пешке.

Блох је, рекао је мој отац, овладао уметношћу да посматра живот као механизам у чије најважније функције није било тешко продрети, и због тога се лако могао подешавати, већ према сопственим потребама, на бржи или спорији ритам, али увек на могуће, и дакле, подношљиво; и неуморно је покушавао да своју породицу научи овој вештини, у којој је умео веома да ужива. Чињеница је да је Блох био једина особа са којом је он, мој отац, могао да разговара, а да се *никада не осећа нејријатно*, и то је била једина особа којој је он у потпуности веровао. Постао му је пријатељ преко осталих изгубљених пријатеља, на све стране разбацаних по овој псеудоинтелигентној земљи, прогнаних у дубоке долине без сунца, у мале градове, у ограничена села и засеоке, за којима је дуго, чак и после завршетка студија, туговао, а сада, према монотonoј лекарској судбини својих пријатеља, осећа једино гађење. Врхунац свог живота сви ови људи су достигли, и прешли, на крају свог траљавог студирања, рекао је он, а затим су се сместили у један катастрофално наиван свет, прогутала их је најужаснија отупелост породице и ординације, без обзира да ли су лекари на клиници или власници приватне праксе. Мог оца је љутила безнадежност која је упропастила његове колеге са студија свуда, где још, с времена на време, пошаље понеко писма без садржаја. Дилетанти читавог живота, који су се оженили превише рано или превише касно, и које је уништио њихов прогресивни недостатак идеја, недостатак маште, недостатак енергије, и на крају њихове супруге.

Блоха је упознао у тренутку када више није имао пријатеља, већ само примаоце писама, људе повезане са њим само заједничком младошћу и вером у живот.

Деси се да понекад и сретне неке од оних који су, у међувремену, веома напредовали у *хијерархији вулгарности и сексуалности*, који са сентименталношћу причају о осећању повезаности, али то се деси тек сасвим случајно, на железничким станицама или конгресима, и њему буде мука и мора да се сабере да не изгуби контролу. Још на факултету, рекао је мој отац, током обавезних стажирања на клиници, много се говорило о истраживању све болеснијег човечанства и посвећености њему, о открићима, огромним напорима људског мозга, о немилосрдном духовном екстремизму, који се у име медицинских наука и хуманизма окренуо против самог себе и завређује жаљење; шта је, онда, остало од њега? Само ови лепо обучени трговачки путници, специјализовани за преваре исцељења, који се, када се сретну, на брзину поздраве, и причају о проблемима са женом и децом, о кући коју граде, о опседнутошћу аутомобилима. У Блоху је мој отац видео неког ко никада не губи контролу над собом, упркос давнашњој обести историје која се, из године у годину, драстично убрзава.

Из Штиволa, окружен антисемитизмом, који је данас још само гротескан, међу поквареним брђанима који га презиру, вулгарним појединцима који са њим обављају своје ситне послове и са којима он обавља своје, из неке врсте „ужасног приватног пакла у подножју Алпа“, који је пре десет година створио сопственим рукама, Блох има бољи поглед на свет него што би га имао из најпознатијих центара. Рођака је

имао тек неколико, али је зато имао много пријатеља који су били расути у готово свим земљама и са збуњеношћу га посматрали, а он је, с времена на време, тврдио да се ту, у Штиволу, бави бескрајним студијама у интересу свог народа.

Мој отац је рекао да се радује што ће моћи да прочита Дидроову *Мислификацију*, један мали, каснооткривени спис, који му је Блох препоручио. Сада су га све више привлачили француски писци, немачки мање. Он никада није осећао праву потребу за неком ненаучном литературом, односно поетском књижевношћу, а ова тенденција је очигледно наставила да јача. Такозвана лепа књижевност занимала га је у мери у којој је могао да осети јасноћу и доследност мисли, сматрао ју је, у сваком случају, болном, али, генерално, смешном копијом природе. Писци увек само прљају природу својим списима, више или мање дилетантски, „између већих или мањих аплауза”, више или мање конфузно, час су далеко испред самог дешавања, час је дешавање далеко испред њих.

За кратко време које смо провели у Блоховој кући, вероватно нисам стигао да приметим, рекао је мој отац, да у библиотеци, осим заиста посебне литературе, није било ништа од књижевности забавног карактера. Имао је потребу, како је рекао, да више од једном недељно посећује Блоха у Штиволу, али био је убеђен да би тиме несвесно могао да умањи вредност тог односа, а то није смео да учини.

Био сам изненађен да је са толиком наклоношћу, која му није била својствена, мој отац био везан за власника агенције некретнина, и да је његова приврженост, коју Блох вероватно није ни приметио, отишла предалеко. Али, одједном сам схватио колико је мој отац био усамљен и колико ретко се отварао нама, својој деци.

Готово никада није био код куће, мислио сам, моја сестра је увек била сама, а и он је увек био сам. Заправо, мој отац се сусретао са све више људи да би све више био сам.

Али, он је већ приметио да сам почео да се бринем за његову скоро потпуну изолованост, мрзео је када га неко посматра из сажаљења, па је рекао: „Претерујем. Све је потпуно другачије. Увек је све потпуно другачије. Да те схвате, немогуће је.”

До госпође Ебенхое дошли смо кроз воћњак, на земљу опале јабуке и крушке, како сам одмах запазио, још нису биле покупљене. Запуштеност врта била је сумњива, својим изгледом указивала је на поремећене људе, мир у врту био је грозничав, болестан. Прозори на приземним кућама били су широм отворени, било је спарно, а иза једног од прозора, помислио сам, лежи госпођа Ебенхое.

Замишљао сам је будну у кревету док ослушкује кораке у врту и по корацима препознаје ко долази. Собу госпође Ебенхое замишљао сам баш такву, каква је била, само још суморнију. Њено рубље, које је заударало на неизлечиву болест, којој се без отпора предала, било је прострто свуда наоколо.

Видео сам да је неко ко јој је читао књигу управо устао из велике сивозелене плишане фотеље, и вероватно отишао у село да јој нешто донесе. Комшиница? Рођака?

У ове куће, у којима сада живе још само старе жене, удовице, напуштене од својих потомака и чија је виталност била сведена на минимум, улазио сам увек са осећајем гушења. Цвеће на прозору у стакленој вази са дугуљастим вратом, канаринац у кавезу, халапљив, безобзиран.

Више се не скрива доњи веш, више се не скрива патња, чуло мириса је отупело, не постоји разлог да се сакрива болест са којом си сам.

Мој отац, који је ушао у собу кроз отворена врата, пробудио је успавану жену додирујући стетоскопом кавез и производећи буку која је престрављеног канаринца бацила у угао кавеза.

Осмех жена које се буде из сна знајући да им више нема повратка, и схватају да су још увек у овом свету патње, то је ужас, ништа друго до ужас.

Сада су се размењивале лажи. Мој отац је говорио о касном лету које се сада ширило по целој земљи, о бојама које су се налазиле свуда. Данас, после толико времена, одједном ме је поново повео са собом, мене, свог сина.

Пришао сам жени, у тами, и вратио се поново на столицу. Узео сам књигу и сео. *Принцеза де Клев*, помислио сам, *Принцеза де Клев* у Штивољу, прелиставао сам књигу и мислио: ко је ова жена што лежи у кревету испред мене? Ко је био њен муж?

Сада видим да су свуда по зидовима висиле огромне фотографије човека са великом брадом, директора основне школе, једно увек исто лице директора, које вири из циновске браде.

Онда је мој отац рекао: „Госпођо директора школе“, и почео да говори о изненадној промени времена и о људима, који су сада превише уморни да би могли искористити ту промену, јер је дошла прекасно.

Говорио је о заједничким познаницима у Гратвајну, Ибелбаху, Линцу и у Лигисту. Било је речи и о управнику поште у Фајстрицу, о супрузи једног млинара из Волфсберга. О страшној саобраћајној несрећи у улици Пак.

Госпођа Ебенхое је говорила о томе како више уопште нема болове, о жени једног учитеља, родом из Унцмаркта, која у цркви свира оргуље уместо ње.

Њени ученици посећивали су је сваког дана.

Показивала је на поклоне на средини стола.

Свештеник ју је такође посетио, а њена комшиница („Она је отишла у село!“) сваког дана јој је наглас читала књиге, које се она увек устезала да чита док јој је муж био жив. Она је често мислила на Обервелц, где је њена сестра, такође болесна, била примљена у старачки дом. „Прикована је за кревет.“ У старачки дом, она, госпођа Ебенхое, увек је одбијала да иде, и сваки пут када би њен син почео о томе како би јој у старачком дому у Штивољу било боље него код куће, код ње су се јављале сумње у добронамерност њене деце. Унуци јој долазе увек у истој прљавој недељној одећи и у њеној соби се играју са старим новинама.

Њен муж, рекла је она, био је предложен 1948. за место у Социјалистичком националном савету, али је, још пре састављања коначне изборне листе, колико је мој отац знао, настрадао.

Она се сећа да су четворица његових школских другова носила ковчег њеног покојног мужа. „Сва четворица су мртви“, рекла је она, а затим додала, „један за другим, за кратко време.“

Ако се све, само два месеца раније, када се из болнице вратила у Штивол, сводило на борбу за сан, она се сада борила да остане будна. У башти се ништа није дешавало. Није могла, а да се не пожали на своју комшиницу: „Често сатима не сврати.“

Мој отац је ставио стетоскоп госпођи Ебенхое на груди покривене кошуљом и послушнвао. Затим је исписао рецепт. Приметио сам са колико труда је он покушавао да продужи посету, иако је одавно желео да оде.

Без музике, коју већ дуго није могла да свира, али коју је замишљала („Још је чујем!“), њен живот је изгубио сваки смисао. Њено тело је већ одавно обамрло, када се погледа у огледало види да је запала у „ужасно стање“.

Своју сестру, која је лежала у старачком дому у Обервелцу у истој соби са шест других жена њених година, и коју је више пута намеравала да обиђе још док није ни помишљала да ће се разболети, сада више неће видети.

Прошле ноћи стајала је испод водопада у Кримлу – присећала се једног од најранијих доживљаја из детињства – и непрестано дозивала своју мајку.

Одједном се насмејала.

За свог мужа, рекла је она, удала се, а да га није ни познавала.

Три недеље након што га је први пут срела током процесије Пресветог тела и крви Христове у Кефлаху, 1919 – она је рођена у Кнителфелду и, као кћи пословође у пила-ни, одрасла је изван Кнителфелда, на брду изнад Ландшаха – њен муж је дошао из Штивола, тада су се видели други пут, и одвео је са собом вече пре венчања, које је обављено у Штивољу.

На комоди је стајала гипсана биста Франца Шуберта са лобањом напуклом по средини, која је касније поново залепљена. Нотни листови стајали су испод бисте на гомили.

У својој младости, рекла је госпођа Ебенхое, ишла је на плес, а са седамнаест је уздуж препливала Мондзе у Горњој Аустрији. Дуго је са својим мужем делила љубав ка проучавању атласа. Једном је била у Риму, једном у Паризу. Штедљиви у трошењу новца, њих двоје су, она и њен муж, брзо стекли своју кућу у Штивољу, одмах после рата неко наследство јој је помогло да исплати све своје дугове. Имала је, како је рекла, брата који је у затвору Штајн био петнаест година, „тешког злочинца за брата, брата тешког злочинца“, и сваког месеца му је кришом, да муж не сазна, слала писма, новац и пакете. О злочину свога брата није рекла ни реч, али мој отац је знао да је он убио своју вереницу. Само што је пуштен из затвора, дошао је у Штивол и живео у њиховој кући. Опремила му је собу у поткровљу и он се одмах ту затворио, не напуштајући је ни један једини пут. Три дана после изласка из затвора Штајн нашла га је обешеног о прозор. Његова сахрана за њу је било нешто најтужније, није имала снаге да оде. Њен муж јој је целог живота пребацивао да је она довела брата у кућу. После овог самоубиства он се више није осећао пријатно у сопственој кући. Имала је фотографију свога брата, направљену истог дана када је он убио своју вереницу и бацио је у Муру, ниже Фронлајтена. Она ме је замолила да јој додам коверат који је био на столу. Устао сам и дао јој коверат у којем је чувала фотографију. „Леп човек“, рекла је. Све време док смо били код ње, госпођа Ебенхое је држала фотографију у руци, гледала у покривач на кревету и причала о годинама свог детињства у Кнителфелду и о брату.

Никада, чак ни за тренутак, он за њу није био лош човек.

Мој отац мора да је имао осећај да види госпођу Ебенхое последњи пут, иначе би сигурно устао и отишао.

Сада, затворених очију, она је све видела много јасније него икада.

Размишљала је коме да остави у наслеђе своју одећу, која је висила у ормару и била у одличном стању.

Њена кућа је већ дуже време припадала њеном сину, али он о томе није знао ништа.

Она није могла да каже да њеном сину није било стало до ње, али брига коју је он показивао, није сезала даље од обавезе. Њена снаја према њој није никада осећала ништа друго осим све дубље мржње, која се родила из спонтане антипатије већ приликом првог сусрета и током година се развила у застрашујуће осећање. Чак ни њен син више није имао храбрости да је воли, због своје жене која је мрзи. Снајине све гнусније измишљотине против ње „сломили“ су је. Без мужа, она је после његове смрти била препуштена још само злим хировима свога сина и своје снаје. Снаја ју је немилосрдно прогнала у тмину безнадежне усамљености, а њен син је то само посматрао. Још незрео, у намери да побегне од својих родитеља, прерано је ушао у брак са том женом која је била пореклом из Кефлаха, и од првог тренутка тај брак је значао његову пропаст. Као радник у штавионици коже у Кротендорфу, њен син је радио и недељом. Његова одећа, кад би долазио код ње да је види, осећала се на страхан смрад лешева, а такође и одећа његове жене, и одећа њене унучади. Цела кућа, када су били ту, била је испуњена смрадом лешина, а када оду, рекла је, сатима и сатима је морала да држи све прозоре отворене да би могла издржати унутра. Али они, смрдљивци, нису више ни примећивали свој смрад.

Њен син је био „џиновског раста“, имао је изузетно дугачке руке и „грубе“ шаке, али је раније увек био добар момак. Прилично брзо је унесређио свога оца, који је, када је син почео да говори, схватио да ће овај остати ментално ограничен. У ствари, два пута га његов отац, у истој основној школи где је радио, није пустио да пређе у следећи разред. О средњој школи није било ни говора. Због свог сина њен је муж све интензивније западао у стравичну „депримираност“, и мучен хиљадама сумњи око његовог образовања, он више није био у стању да, барем на тренутак, пронађе утеху, а радост да се и не помиње. Психијатар, којег су нашли у Грацу, није био ни од какве помоћи, само је коштао много новца. Али, они су се, ипак, увек надали да би ова тужна ситуација, која им је парализовала живот, морала једном да се оконча. Међутим, узалудно су очекивали побољшање стања свога сина. Да се њен муж није сурвао са Алпа, вероватно би га убила „дуга и јадна“ патња због ментално ограниченог сина, мислила је. После дугог времена, њен син је изненада, једнога дана, попут животиње почео да наскоче на ћерку власника пијачних тезги из Кефлаха и чинио је то без престанка. Био је приморан да је ожени, јер јој је одмах направио дете.

У почетку га је њена породица водила са собом на сајмове по Штајерској, Доњој Аустрији и Градишћу, али онда, пошто „констелација“ више није штимала, његова жена му је испословала радно место код власника штавионице коже из Кротендорфа.

Госпођа Ебенхое је често замишљала свог сина у штавионици пуној паре, док дрвеним штапом тупо меша по каци, сатима и сатима меша обнажен до појаса, док у међувремену, његова жена, „ни опрана ни обучена“, „у масној кућној хаљини“, седећи у својој кухињи чита романе у наставцима из часописа „Приповедач“. Замишљала је да је кућа њених унука сваког дана све прљавија и смрдљивија. За њу је била мисте-

рија, која ју је сада потпуно уништавала, чињеница да је из брака са човеком из тако добре породице могла да роди сина који јој је све више и више личио на стоку. Размишљајући о обема породицама, покушала је да иде што је могла више уназад, и закључила је да су у њеној породици, као и у породици њеног мужа, сви били „осетљиви, исправни људи“, међу којима је, попут „монструма“, стајао њен син. Њен брат, убица, то је био тако осетљив, исправан, интелигентан човек, жељан знања о потребама које се тичу духа, и за разлику од њеног сина, никада јој није био одбојан. Наравно, њен син никада није дошао у сукоб са законом. Његова доброћудност до сада га је спречавала да изврши неки злочин. Али, она примећује да се доброћудност све више повлачи из њеног сина и прави места хладнокрвности, која је плаши. Њени најближи, када стигну, већ у башти почну да причају на простачки начин, сви углас, како је она из свог кревета навикла да чује кроз отворен прозор и, чини јој се како против ње говоре злобне и подле ствари, убацујући ту и тамо реч „баба“, улазе на трем, а затим у њену собу. Остављају децу да пузе по поду и седају поред ње на кревет, а она има осећај да ће се у том тренутку угушити. Међусобно се оптужују, снаја њеног сина назива идиотом „који само мисли на храну“, он њу „неспособном куварицом“. Када се заморе од међусобних пребацивања, чекају прави тренутак да оду, децу поново ставе испред себе простачки причајући углас и остављајући смрад лешина за собом.

Госпођа Ебенхое је рекла да мисли да ће син после њене смрти продати кућу и за веома кратко време изгубити новац добијен на тај начин. У Штиволу он сигурно не може да остане. Помисао да ће њен намештај бити препуштен вољи сина и снаје, да ће драгоцене предмете као што су њен клавир, виолина њеног мужа, која је стајала на комоди, фасцикле са нотама, књиге, оставити на милост и немилост својим наследницима, код ње изазива гађење. Није било потребе да иде у Кротендорф да би сазнала у каквој беди, у каквом парлогу живи породица њеног сина. Једном приликом, док је још била здрава, позвали су је у Кротендорф, али је она, под изговором да има страшну главобољу, успела да избегне тај ужас; плашила се да се изненада суочи са реалношћу коју је годинама само замишљала. Мирис лешина из Кротендорфа ширио се надалеко, а одређеним данима, када је дувао источни ветар, чак и до Граца. Онај ко је живео у Кротендорфу, живео је усред непрекидно смрдљивог пакла профита.

Њен син је, потпуно тупим гласом, описивао посао у кожари као апсолутно небитан, досадан, штетан за плућа и бубреге, и њу је то сваки пут потресало. Али лекари, који су свака два месеца прегледали три стотине радника кожаре у Кротендорфу, код њега нису пронашли ништа сумњиво, ни на плућима, ни у бубрезима. После десет година рада у Кротендорфу, рекла је госпођа Ебенхое, гледајући при том непомично преко покривача као да гледа на крај Кротендорфа, „после десет година мешања по кротендорфским кацама“, показују се промене на плућима и у бубрезима кротендорфских радника, „смртоносне промене“, рекла је. Њен син, међутим, има најотпорнију конституцију, каква се само може замислити. Његово „џиновско“ тело за њу је увек било као неко страно тело, и то не само за њу, него и за њеног мужа. После завршетка основне школе њен син је отишао горе на мансарду, где јој се брат обесио, и тамо остао, зурећи из дана у дан испред себе, седећи као идиот, не проговоривши ни реч, све до дана смрти свога оца. И пошто никада није мислио ни на шта друго,

одмах после сахране, како је већ била споменула, у Кнителфелду је пао на прву бољу на коју је налетео, на своју жену, „јадну глупачу“. Наравно, да је остао да живи код ње, мислила је често, можда би га она, његова мајка, могла спасити. Дуго времена га је жалила зато што је био тако наиван и глуп, или само зато што је, без икаквог осећања кривице и на тако бесмислен начин, уништио животе својих родитеља, али га више не жали. Била је уморна од њега. Сада, при крају, осећа још само одвратност према рођеном сину, његовој жени и деци.

Моја соба је постала моја мртвачница, вероватно је помислила док је причала о свом сину, ноћу се соба смањује, рекла је, а она се плаши смрти од гушења.

Мој отац је скренуо ток те њене приче и разговор усмерио на Алпе, описивао је жуте борове на врховима, свеж јесењи ваздух, дивље животиње што јуре високо преко стена, дивљи Лобминг у долини.

Рекао је да сада мене, свог сина, чешће води са собом јер треба да упознам људе, за мене је то неопходна ствар. Он је живео заједно са својом децом, али није могао да проникне у њих, као што ни они нису могли да проникну у њега. Тешкоће са којима се родитељи суочавају у односу са децом, рекао је, увек су, на крају крајева, непремостиве.

Он до данас није био у стању да схвати смрт своје жене, моје мајке. Али никада се не може све схватити.

Ко би помислио, пре само три године, да ће он изненада остати *сам* са мношвом и са мојом сестром?

„Драга особа, од које све зависи, одједном више не постоји“, рекао је.

Знао је да је мени на рударском факултету у Леобену било добро, рекао је. За мене се нимало није плашио, али за моју сестру јесте. Склона свим врстама болести, затворена у себе, она је највећи део времена живела у самоћи, са нашом кућепазитељком. По природи толико осетљива да некад данима није излазила ни из своје собе.

Мој отац је о нама говорио са великом љубављу и чинило се да га је госпођа Ебенхое пажљиво слушала.

Често му је, мислио сам, био потребан неко да га саслуша, и на памет ми је пао Блох.

Али, у једно је био потпуно сигуран: да смо нас двоје, моја сестра и ја, уколико он не би био ту, били спремни да помогнемо једно другом.

Радовало га је моје интересовање за природне науке. Чињеница да сам био толико ћутљив га је *бринула*, али не и *плашила*, он је знао да то није била болесна ћутљивост, већ она која се могла схватити, и био је уверен да је моје тело здраво.

Чинило му се да су моји пријатељи духовно јаки, као и ја; волео је да их види када је долазио у Леобен. Он би тада са мношвом ишао на вечеру у ресторан *Гернер*. Али увек је журио, и то је био проблем. Био је срећан што сам изабрао ове студије и што ћу их завршити у најкраћем могућем року, тако лепо сам напредовао, и по њему, био бољи од других.

Леобен је био веома zgodно место за студије рударства, ни превелико ни премало, град који нуди све што је потребно, ништа сувишно. Клима тамо није тако добра као код нас, али је несумњиво била здрава. Био сам човек отворен за задовољства која су се нудила, али нисам волео претеривања. Ово га је посебно тешило. Изгледало му је „чудно“ што сада имам већ двадесет једну годину.

Он би волео да се више посветим спорту, али је сматрао да ипак сам треба да одлучујем о свом животу. Све у свему, пошто се трудио да ми не недостаје било шта, он може да очекује да поступа по својој савести и да испуним његове наде. Корачати напред у животу је увек велики напор.

Приметио је на мојој сестри исте оне симптоме као код наше мајке – психичке и физичке, из дана у дан све израженије, и све сличнијег карактера.

Мучили су га душа моје сестре и њен осетљиви организам, много осетљивији но што се може замислити, и због тога га је страх пратио непрестано.

Њено душевно расположење брзо се мења; потчињена колебањима свог нервног система, моја сестра је у сталној опасности.

Све се више удаљава од нас, повлачи у себе, и то му је представљало проблем који није био у стању да реши.

Имао сам утисак да је моја сестра отишла од нас већ сувише далеко да бисмо могли поново да је стигнемо. Нас двоје изгубили смо мајку у тренутку који може највише да разори, а за моју сестру, он је, вероватно, био *смионосан*.

У почетку, рекао је мој отац, он ју је сместио у интернат у близини Боденског језера. Али, та је одлука била потпуно погрешна. Под режимом строгих, бескомпромисних монахиња, она је запала у своју ужасну меланхолију, у стање очаја које је од тада постало *константно*.

У последњих годину дана код куће она је постала жртва апатије, која је овладава свима нама.

Увек изнова покушавам да јој се некако приближим преко писама које јој шаљем из Леобена, али узалуд.

Не може се превидети то да њена душевна болест све више захвата и њен организам. Ћерка је за њега извор „непрекидног страха”.

Једном је, рекао је мој отац, са њом одсео два дана у једном хотелу у Цајтшаху. Али за та два дана, колико су тамо провели, она није ни проговорила са њим. Ипак, та два дана у Цајтшаху *природа* је била *лепа* и *пријатна*. А она је устајала касно и одлазила у кревет рано, као да су је то место и околина некако пореметили, тај боравак за њу није био олакшање, како се он надао, већ само терет.

Други пут ишао је са њом у Љубљану, затим у Трст и у Ријеку, шест дана укупно, а за то време нашао је замену, али чак ни тада није успео да промени њено језиво расположење. Његова ћерка постала је видно мрачнија. Било му је јасно да њено стање постаје све мрачније, чак и у присуству светлости.

Међу срећним људима, који олако схватају живот, она је била несрећна. Пријатно окружење ју је иритирало. Сунчан дан гурао ју је у још дубљу меланхолију.

Када у кућу долази посета, она се повлачи, не појављује се, остаје у својој соби док гости не оду. Забаве, које су на селу уобичајене, њу само ремете. Није имала ни пријатељицу, понекад је усред ноћи напуштала кућу и лутала наоколо по селу.

Њена несаница подсећа на несаницу моје мајке.

Када се отпутује, са намером да се остане дуже време, она се већ сутрадан враћа из правца Тирола, Салцбурга, Словеније.

Али, била је везана за нас, за свог оца и свог брата, љубављу коју је тешко разумети.

Са мношом је све било лакше, рекао је мој отац, са њом све теже. Ми толико дуго живимо заједно, а не познајемо се.

Свако од нас је потпуно изолован у себе, иако смо најтешње повезани.

Цео живот није ништа друго, него непрекидни покушај да се пронађемо.

Никада до сада, помислио сам, нисам чуо свог оца да говори о нама са толико осећања.

Он предвиђа да ћу после студија кренути путем који га неће разочарати.

У том тренутку приметио је да је госпођа Ебенхое заспала, устао је и видео да сам ја још увек ту, у соби. Било му је непријатно што сам чуо све што је рекао.

Погледали смо напоље, у двориште, и угледали једну жену, комшиницу, помислио сам, која је у гуменим чизмама ишла кроз траву. Изула је чизме пред кућним вратима и ушла. За госпођу Ебенхое купила је свакојаке намирнице, укључујући и боцу црног вина коју је одмах ставила на сто. Познавала је мога оца. И он је познавао њу. Госпођа Ебенхое се пробудила. Јесмо ли чули за убиство у Граденбергу, питала је комшиница. Гресл је још увек на слободи. То је четврто убиство у Бундшеку за годину дана, рекла је подсећајући госпођу Ебенхое на задављеног грнчара и на угушену учитељицу, обоје из Лигиста, као и на убијеног крзнара Хорха из Афлинга. Извукла је хлеб и маслац из папирне вреће и рекла: „Спарно је.”

Мој отац је рекао да је раније тог јутра био код убијене угоститељеве жене у Граденбергу. Умрла је у Кефлаху, рекао је.

Комшиница је наместила јастук, окренула га, затегнула постељину. Када смо се растали, госпођа Ебенхое је поново заспала.

Ишли смо преко пијачног трга у Штиволу, назад према нашем ауту и разговарали о испитима које треба да положим, о међусобном односу студената у Леобену, о њиховој досади, о томе како им је доста живота. О великом броју самоубиства, нарочито међу најбољима. Било је изненађујуће да су управо они богати били склони самоубиству, да су пре тога подлегали досади, најстрашнијој болести од које такви могу да болују.

Факултет за рударство у Леобену је добар и познат, али неправедно оцрњиван баш од оних који су студирали на њему. Убеђен сам да је то један од три најбоља факултета у свету, рекао сам. У Леобену је све уређено на такав начин да се потпуно мораш концентрисати искључиво на студије, иначе ћеш полудети.

Нисам изолован, рекао сам, једино морам сваког дана да се напуним новом енергијом смирености и дистанцираности, која ми је неопходна да бих ишао даље. Често сам се понашао арогантно, повређивао људе око себе. Уколико би долазило до апсолутног застоја у концентрацији, која ми је била потребна за учење, напуштао сам интернат, шетао дуж обале Муре, углавном сам, и размишљајући само о студијама, долазио себи. Али, много пута сам одлазио на обалу Муре, лење реке, смећег, отегнутог тока и на брежуљке на северу само са циљем потпуног уживања, препуштајући се својим фантазијама, својој задубљености у природу на земљиној површини. Структура земљине површине изгледала ми је, сваки пут кад сам је посматрао, увек нова, деловала је на мене у сваком погледу окрепљујуће.

Често ми највеће задовољство представља то што проучавам састав ваздуха и ходам километрима у правцу североистока према Земерингу. У осећају потпуне слободе, вероватно схватам шта је срећа.

Размишљајући о саставу тла испод земље око Муре, често сам осећао спокој, који ми је поново враћао изгубљену јасноћу идеја и присебну главу који су повремено нестајали услед напорног студирања.

Већ извесно време посматрао сам себе као организам, који сам, захваљујући снази воље, све чешће успевао да регулишем по команди. Наравно да сам повремено патио и од повратних удараца, који ме, међутим, никада нису довели до очајања. Да бих се ослободио стања склоности ка очају, рекао сам, спреман сам да издржим сваки замор. Боље да сам страшно исцрпљен, додао сам, него дубоко очајан.

Било је и тренутака у које сам осећао да продирем готово без муке, само кроз призоре стварања, које, међутим, није ништа друго него огромно *замарање*. „Тренуци“, рекао сам.

Свакога дана сам се подизао до врха, а затим падао до дна.

Мислим да је задовољство умети савладати себе, помоћу разума се претворити у механизам који слуша добијене команде.

Само на тај начин човек може да буде срећан и да схвати своју природу. Међутим, мало је оних који су у стању да схвате своју природу. Дозволити осећањима да те засене, не чинити ништа против непрестаног помрачења своје душе, то је оно што човека доводи до очајања. Где разум превлада, очај је *немогућ*, рекао сам. „Када осетим ово стање потпуне ирационалности, све у мени постаје очај.“ Сада, међутим, тек ретко западнем у ово стање. Живот је увек тежак, све док се не изађе из њега, и срећа је носити се са њим помоћу здравог разума. Људи су углавном сентиментални, а не рационални, и то је управо разлог што већина њих заврши у очајању, а не у сазнању. „Али разум, о којем ја говорим“, рекао сам, „нема ничег научног.“

Оцу је пало у очи да сам се изненада распричао. Рекао је да и он понекад успева да проговори о нечему, али некад само назире нешто о чему не може да прича, а сматра да то уопште није својствено човеку, да то заиста није људски.

Прошли смо поред Блохове куће и аутомобилом се упутили према Хауенштајну код једног индустријалца, који је био мање-више луд и чије име сам заборавио. Од Абрахама пут смо скратили преко Гајстала.

Међу студентима увек влада неко стање немира, рекао сам, јер, док студирају, они се налазе у вакууму између два света, света родитеља који су напустили и света који још нису достигли, и уместо да иду том свету, веће су шансе да се врате својим родитељима. Често у том празном простору, додао сам, изненада долази до катастрофе и то онда када верују да су увидели да не могу ни назад родитељима, ни напред у свет. У протеклих шест месеци, само у интернату, самоубиство су извршила три студента, рекао сам. До тренутка смрти, у осећањима или душевном стању ових студената, није могла да се открије ни најмања необичност.

Што се мене тиче, рекао сам, никада нисам ни помислио да се убијем; мој отац је, међутим, тврдио како му је помисао на самоубиство одувек била блиска. У тој мисли, још као дете, често је тражио излаз из других мисли. Падала му је на памет само као

мисао *неојходна за животи* коју је и произвео у ову сврху, као мисао на одмор, никада она за њега није била нека *иманентна* мисао. У овом тренутку обојица смо схватили колико је било опасно и даље гледати моју сестру уроњену у мисли о самоубиству, у наизменичним *јомислима* на самоубиство и *јокушајима* самоубиства. Још од најранијег детињства била је склона суициду, а отац је рекао да тај осећај, првобитно замишљен на позоришни начин, касније може да се претвори у стварну емоцију која се завршава катастрофом.

Посматрали смо воћњаке на падинама иза Абрахама. Сељаци су отворену бурад са младим вином оставили на сунцу. Куће су старе. Готово да не постоји изолованији предео од оног између Гајстала и Хауенштајна.

Предуго смо остали у Штиволу, рекао је мој отац. У Хауенштајну су га чекали од јутра. Индустријалац, који се ту повукао у једну ловачку кућу, концентрисао се на писање које му је у исто време задавало муку, али га од муке и спасавао. Више од две године мој отац је познавао тог човека, који још није био напунио педесету. Једину везу са светом индустријалац је одржавао путем поште. Имао је полусестру, која је са њим делила усамљеност, и то, како сам одмах видео, апсолутну усамљеност, за њега, како је и сам рекао, *савршену*. Ловачку кућу купио је пре петнаест година од кнеза Заурауа, којег смо касније посетили у његовом замку Хохгоберниц. Кућу је тада купио само због свог литерарног рада на *чистио филозофску тему*, о коме, међутим, никада не говори. Ако би га поменуо, говорио је индустријалац мом оцу, ако би почео да прича о томе, он би одмах уништио посао који је већ био у поодмаклој фази и више не би могао поново да га покрене. Радио је дан и ноћ, писао, а затим уништавао оно што је написао, увек изнова је писао и изнова уништавао, приближавајући се тако свом циљу. Осим посла, није ништа себи дозвољавао, само накратко се састајао са полусестром у библиотеци или у кухињи, и то само ради договора о храни. Његова полусестра ишла је два пута недељно у Гајстал, у продавницу и у пошту да преда писма и да их подигне. У својој кући направили су огромне залихе хране за такозвани случај елементарних непогода, али те залихе не дирају. Полусестра је ћерка његове мајке, отац јој је неки Чилеанац, и док смо се полако приближавали Хауенштајну, отац ме је упознао са њиховим односом. Живели су заједно као муж и жена, и она је, након што уведе мог оца у кућу и најави га свом полубрату, користила прилику да се одмах повуче у своју собу, и појављивала се поново само да се са мојим оцем поздрави при одласку.

Индустријалац има шећер, рекао је мој отац, и мора сваких неколико сати да себи даје инсулин. Два или три пута месечно мој отац га је посећивао како би се уверио да болест стагнира. Њему није познато да је ико осим њега долазио у Хауенштајн. Често је питао људе из комшилука да ли ту долазе други људи, посебно они из града, али о томе нико ништа није знао. Кућа је одавала утисак да у њој живе искључиво индустријалац и његова полусестра и да већ годинама ниједан други човек није у њу крочио. Она није, као што је обично случај са ловачким кућама, била пуна трофеја, већ готово празна, унутра су се налазиле само најнеопходније ствари. Чак ни у соби индустријалчеве полусестре није било ничег осим кревета, стола, комоде и столице. Није било слика на зидовима, у целој кући ниједна слика. Индустријалац је мрзео како

слике, тако и цртеже. За њега је све морало да буде празно колико год је могуће и прегледно колико је могуће. Оно мало ствари што је ту било, морало је да буде што једноставније. Природу око ловачке куће и густу шуму, која је опколила кућу, он осећа као зид. Поштару је било дозвољено да пређе тај зид ако је доносио неки телеграм, али не и да ступи у кућу, морао је да се огласи дозивањем како би га приметили, а затим би испред куће предао пошту индустријалчевој полусестри. Иза куће, рекао је мој отац, је извор, а вода је добра.

Сада смо пролазили горском долином и возили смо се само кроз шуму.

У индустријалчевој кући није постојала ниједна књига, рекао је мој отац, намерно није хтео да у кући има књиге, како га ништа не би могло иритирати. Ништа не иритира више од књиге када хоћеш да будеш сам са собом, када *мораш* да будеш сам са собом.

Својој сестри је дозвољавао да чита поједине новине, међу којима *Le Soir* и *Afton-bladed*, *Le Monde* и *La Prensa*, али ниједне немачке. Међутим, чак и те стране новине, које је смела да чита, морале су бити старе најмање месец дана јер *шине љубе своју разорну моћ и њосћају њоешичне*.

Индустријалчева одећа била је једноставна; мој отац га је увек виђао једино у кошуљи и панталонама. Наводно, он је говорио не само све средњоевропске језике, већ скоро и све источноазијске.

Осим стола и столице, у својој радној соби није трпео ништа сем празног папира како би могао да се фокусира само на себе и како га ништа не би одвраћало од посла. Као материјал за оно што је писао било му је довољно искуство које је сакупљао преко четрдесет година у светским метрополама, у индустријским и трговачким центрима на пет континената.

Његов иметак био је разбацан по земљама широм света, претежно у оним где се говорио енглески језик. Индустријалац је своје послове водио из Хауенштајна, издвајајући за то само сат времена дневно. Невероватно компликован апарат са преко четрдесет хиљада запослених и у непрекидном раду, покретао је он, из Хауенштајна, а његово функционисање било је све боље.

А онда, када једном заврши свој рад, „...вероватно ће се на крају све свести на једну једину мисао“, рекао је једном приликом мом оцу. Намерава да напусти Хауенштајн, да оде из долине, да остави све иза себе.

Што се тиче хране, било је довољно оно најједноставније. Дуге шетње, све дубље у шуму, у бескрајну „вечито зелену метафизичку математику“, како је називао шуму око Хауенштајна, биле су довољне да му мишићи не омлитаве. Он је био непријатељ шетњи, шетао је само да не би „физички пропао“.

Мала пећ од гвожђа загревала је његову собу; друга пећ – собу његове полусестре. Срећа, рекао је једном мом оцу, што пати од дијабетеса, јер због тога, барем у Хауенштајну, осим своје полусестре, може да види лице још само једног човека, мога оца. Једном му је рекао да је он, мој отац, спречио да „искуство Хауенштајн достигне екстремне последице“.

Видело се одмах да је индустријалац ретко говорио и да је све оно што је рекао био само начин да се одбрани од своје страшне раздражљивости.

Те празне собе на мог су оца увек остављале застрашујуће депресиван утисак зато што је схватио да их је човек, који је у њима боравио, попунио према себи, само својим фантазијама, само *фантастичним предметима*, да не би полудео.

Једина индустријалчева окупација, поред рада, шетње кроз шуму и разговора са својом полусестром о храни, била је жеља, која га је с времена на време спадала, и то све жешће, да пуца у огромну дрвену мету постављену на два стабла иза куће. „Вежбама, не знам зашто“, рекао је једном приликом мом оцу. Много пута су, у читавој његовој околини, слушали како сатима и сатима пуца, све до после поноћи.

Потпуна несаница и потпуна апатија често су се у њему смењивале на најстрашнији начин, данима, и он није могао да смогне снаге да изађе из тог стања.

У нормалним данима устајао је у пола пет ујутро и радио до пола два поподне, нешто би појео и настављао би да ради све до седам сати увече.

Својој полусестри оставио је „највећу могућу“ слободу у Хауенштајну. Али већ после шест или седам недеља након доласка, на њој је могао да примети знаке лудила, које је било „дубоко укорено у клерикализму“. То лудило, рекао је индустријалац, могло би одмах да се повуче када би напустили Хауенштајн. Потпуно препуштена себи и изложена тиранији свог полубрата, она је била стално на ивици *самоубиства*. Њен полубрат је, међутим, приметио, да она, из поштовања према њему, за којег чини све, али га уопште не разуме, није дозволила себи чак ни гласан ослобађајући крик, ни најмањи гест нетолеранције. Мој отац је код ове жене, која је била изненађујуће чиста и уредна, такође приметио типичну ђутљивост која се уочава код поремећених жена, затворених у лудницама.

„Вероватно јој је полубрат забранио да разговара са мном“, рекао је, јер увек је имао осећај да је она *хтела* да разговара са њим, али да јој није било дозвољено.

Он је обично већ изјутра, на путу до кнеза Заурауа у Хохгоберниц, долазио у Хауенштајн, када је ваздух најчистији, а поглед на Росбах-Алпе најлепши.

Пут којим смо се возили, рекао је, изградио је индустријалац о свом трошку, и он му припада читавом његовом дужином. У шуми је свуда, иако се то не види, као чуваре поставио незапослене млинаре, пензионисане шумаре, рударе без посла, који су имали задатак да све људе држе далеко од њега. Отац је рекао да мисли да индустријалац може још извесно време да живи у Хауенштајну на начин на који сада *мора* да живи, још само неколико година. Код њега, за разлику од његове полусестре, никада није имао прилику да примети ни најмањи знак лудила. Али, нико не може да живи у таквој осами, а да не претрпи озбиљну штету, можда чак и најтежа оштећења свог духа и своје душе. Познато је да људи одједном, на најважнијој прекретници у свом животу, животу који им изгледа филозофски, проналазе себи тамницу, у коју се затим повлаче и посвећују свој живот научном раду или поетско-научној фасцинацији. И да такви људи са собом увек поведу у ту тамницу створење које им је привржено. И обично, на почетку нешто спорије, уништавају то створење које су са собом повели, а онда, пре или касније, униште и саме себе. Мој отац, међутим, није желео да каже за индустријалца да је један од таквих несрећника, напротив, он је водио живот који му је у потпуности одговарао, за разлику од његове полусестре, која је због њега била приморана да живи веома несрећно.

У почетку, рекао је мој отац, ти људи, као, рецимо, индустријалчева полусестра, не желе да се предају свом угњетачу, али ускоро схватају да им ништа не вреди. Немајући другог избора, они му се на крају препуштају, у страшном очају који их постојано уништава, а то мој отац назива „страшни очај робова“.

Само зато што су до сржи немилосрдни, људи попут овог индустријалца долазе до свога циља, без обзира што тај циљ и начин на који су га достигли другим људима изгледају заиста одвратно и несхватљиво.

Ловачка кућа је стајала усред једног пропланка и одмах се видело да јој је он савршено одговарао.

На фасади куће није висио ни један једини трофеј, она уопште није изгледала као ловачка кућа. Одмах сам помислио: „Тамница! Импровизована тамница!“ Сви капци на прозорима били су затворени, неко би помислио да је кућа празна.

Индустријалчев радни простор налазио се у задњем делу куће, рекао је мој отац. Индустријалац је допуштао увек само *један отворени* капак на прозору.

Све у кући морало је да му помогне да се фокусира на свој посао.

Изашли смо из аута, и пошто су очекивали мог оца очигледно су чули да смо стигли, те су нам одмах отворили врата. Индустријалчева полусестра нас је брзо увела у предсобље, а ја сам одмах помислио да ово првобитно није могла бити ловачка кућа, јер у нашем крају ловачке куће немају предсобље. Зграда је, вероватно, некада била саставни део утврђења Заурау. У предсобљу није било ни једног покретног предмета, осим дебелог конопца који је висио са плафона. За шта је конопца служио, за мене је остала мистерија.

Мој отац је рекао да сам му син. Индустријалчева полусестра, међутим, није ми пружио руку, одмах је нестала и оставила нас је саме. Примиетио сам, када смо ушли у предсобље, да је она одмах поново закључала улазна врата, подбочивши их великом гредом. Навикнута на посете мога оца, није се извинила пре него што је нестала.

Пратио сам оца док смо пролазили кроз неколико у бело окречених просторија, које само захваљујући уским отворима на прозорским капцима нису биле потпуно мрачне. Ишли смо преко дрвеног пода од ариша. Морали смо да се попнемо на први спрат. Горе дугачак ходник, такође у мраку, потпуно замрачен. Помислио сам да сам у манастиру.

Иако смо ишли пажљиво, правили смо велику буку јер су собе биле празне.

Волео бих да сам могао, док смо ишли дуж ходника на спрату, да вриснем и да се од вриска поотварају капци на прозорима, али разум ме је спречио да урадим нешто што није било дозвољено да се ради.

Мој отац се зауставио испред индустријалчеве собе, покуцао и на позив ушао, без мене. Ја сам га, по договору, чекао испред врата.

Дуго нисам чуо ништа; онда неке речи, које су за мене углавном биле неповезане, а затим јасне речи, које су се односиле на индустријалчеву књижевну активност. Током последње недеље направио је велики напредак, рекао је и намеравао је да и даље много напредује. „Чак и да уништим све што сам до сада написао“, рекао је, „учинио бих велики напредак.“

Он се сада припремао за посао којим ће се бавити дуги низ година, а посао је био такав да ће га, вероватно, уништити. „Не“, рекао је, „нећу дозволити да ме уништи.“

Затим је говорио о пословима који настављају да расту, сада све више концентрисаним на афричке земље. Рекао је да је примио веома повољне вести из Лондона и Кејптауна. Африка се страховитом брзином развија у најбогатији континент на свету, и чињеница да се белци оданде повлаче, морала би се *искористи*ти. „Белој раси”, рекао је, „у Африци је дошао крај, али *ја* тамо тек почињем!”

Поново се вратио на своје писање и рекао да ће он сада, „у неколико наредних недеља” направити открића од пресудног значаја за свој рад. Захваљујући изолованости, „захваљујући празнини овде”, могао је „да створи огромни космос идеја.” Сада се све у њему реализовало. И он је, из све снаге, настојао да приведе свој рад крају.

Пошто је желео да га баш ништа не омета у раду, морао је да уништи и „последње стварно одвраћање пажње” у Хауенштајну: наредио је да се сва дивљач, која је постојала у шумама Хауенштајна устрели, прикупи и подели „најсиромашнијим људима” у области Бундшека.

„Сада, када отворим прозоре, не чујем више ништа”, рекао је индустријалац, „апсолутно ништа. Фантастичан осећај.”

После дужег ћутања у соби чуо сам да је мој отац индустријалцу скренуо пажњу на моје присуство у ходнику. За викенд сам дошао кући из Леобена, где сам, како је знао, студирао на рударском факултету, и он ме је повео са собом. Био сам напољу у ходнику. Али индустријалац није желео да ме види. „Не”, рекао је, „не желим да видим Вашег сина. Нова особа, ново лице, *све* ми упропасти. Покушајте да разумете, упропасти ми све, ново лице.”

Индустријалац је питао мог оца где је данас још био, тоном који је звучао као да га је то *увек* питао. „У Граденбергу”, рекао је мој отац, „тамо је рудар по имену Гресл убио жену једног гостионичара. Онда смо били у Хилбергу. И у Зали. И у Кефлаху. У Афлингу, у Штиволу”, рекао је. „А сада идете *јоре*, код кнеза Заурауа”, питао је индустријалац. „Да”, рекао је мој отац, „али пре тога морам још једном *голе* до Фохлеровог млина.”

„Не”, рекао је индустријалац поново, „не желим да примим Вашег сина, ја не желим да га упознам. Када се изненада појави нова особа, она може све да ми уништи. Све. Таква особа се појави и све ми уништи.” После извесног времена индустријалац је рекао: „Пошто су све собе у овој кући потпуно празне, ја у тами, која тамо влада, не могу да се сударим ни са једним предметом.” Мој отац је изашао. Сишли смо у предсобље. Индустријалчева полусестра нас је извела. Чак је и пропланак изгледао депресивно. „Идемо у Гајстал да нешто поједемо”, рекао је мој отац. У тишини смо се возили према Гајсталу, истим путем кроз шуму којим смо и дошли. Успут нисмо срели ниједног човека. Био сам згрожен мишљу да у шуми нема дивљих животиња и да су нас посматрали невидљиви чувари. Нешто пре Гајстала угледали смо прве људе. Било је око поднева. Најпре смо планирали да до Фохлеровог млина идемо преко Ремаса, али смо онда ипак кренули преко Абрахама до Афлинга, где смо отишли у један ресторан за који је мој отац чуо да је добар.

Није било празног стола, па су нас позвали да седнемо у кухињу, где смо имали посебан третман. Чули смо да се причало о убиству у Граденбергу, о убијеној жени.

Гресл још није био ухваћен. Требало је чекати да огладни, што није могло још дуго потрајати, па да изађе из свог скровишта.

Док смо ручали, мој отац је поново са пуно љубави причао о детету у Хилбергу, онда о Блоху. „Свима је тешко“, рекао је. Отворио је своју торбу и приметио да је књиге које је позајмио од Блоха – Дидроа, Ничеа, Паскала – заборавио да узме. Али, наредних дана он и неће имати времена за читање. Мислио је на госпођу Ебенхое и рекао да ће навика да је посећује престати, јер ће она живети још само неколико дана, а онда ће једноставно заспати. Сада је почео да прича о учитељу, којег је првог посетио и који му је одмах умро на рукама. Судбина сеоских учитеља је горка, јер их често по казни, премештају из града у коме су се они добро осећали, ма колико да је био мали, у хладне, према њима непријатељски расположене планинске долине, где воде бедан живот, све више притиснути одвратним школским прописима из министарства, и тако, за веома кратко време, они постају жртве смртоносне отупелости, која се код њих у сваком моменту може претворити у лудило. Њихова склоност да још од ране младости осећају живот једино као страшну (божју?) казну, непрекидно уроњени у средину која их не схвата озбиљно, и где их свако гледа с висине, они егзистирају у клими која ремети њихов ионако слаб ум и тера их у сексуалну заблуделост.

Мом оцу је тужна судбина учитеља из Зале већ дуго била повод за свакодневне „безумне“ мисли. Али, како је рекао, о томе не жели да говори; међутим, одмах после, ипак је одлучио да каже барем нешто, и почео је да прича како је учитељ пре две године последњи пут био у школи у Обдаху, где је морао да предаје. Колико је мој отац знао, учитељев учестили однос са једним *нервозним гечаком* приморао га је да се склони негде у Тирол, онда у Италију, на крају чак и у Словенију. Као дивљак, он је међу људима који су причали неким страним језиком, издржао две године, живећи углавном од ситних крађа, а онда се, изненада, потпуно поремећен, вратио преко границе и стао пред лице правде. Процес је био брз и завршио се тако што га је поротни суд из Брука осудио на две године затвора и две године друштвено-корисног рада. Казну је морао да издржава у Гарстену. Када су га пустили, он се (сетио сам се брата госпође Ебенхое) вратио својим родитељима, који су у Зали имали мало пољопривредно добро и где су се бринули о њему са пуно љубави. „Наравно, могло би се рећи“, рекао је мој отац, „да је учитељ умро од срчаног обољења, такозваног срчаног удара“; просто је тако изгледало. „Али није то било у питању.“

Мој отац је на лицу учитеља у самртном часу јасно видео оптужбу човека против света који није желео да га разуме.

Учитељ је имао двадесет шест година, и неколико недеља пре него што је умро, родитељи су држали његову посмртну одећу да виси у ходнику. „Недељама сам“, рекао је мој отац, „улазећи у кућу учитељевих родитеља, најпре морао да гледам његову посмртну одећу.“

То што је умро у присуству лекара, мога оца, било је олакшање за његове родитеље. И они, рекао је, мора да су свог сина, као и госпођа Ебенхое у Штиволу, доживљавали као страшну (божју?) казну.

О преминулом учитељу мој отац је, за време ручка, рекао и следеће: једном га је, као дете, његова бака повела са собом у густу шуму да беру купине и тамо су се изгу-

били. Упорно су тражили излаз из шуме, али нису успели да га нађу. Пала је и ноћ, а они још увек нису изашли из шуме. Стално су ишли у погрешном правцу. На крају су се њих двоје, бака и унук, шћућурили у неки јарак и тако, приљубљени једно уз друго, провели ноћ. Ни сутрадан нису успели да изађу из шуме. И следећу ноћ су преспавали у неком другом јарку. Тек у поподневним сатима, трећег дана, некако су изашли из шуме, иако у супротном смеру у односу на Залу, њихово село. До најближе сељачке куће стигли су потпуно исцрпљени.

Овај догађај, који је убрзо довео до бакине смрти, њеног је унука, који тада није имао ни шест година, уништио заувек.

Катастрофе, које се касније јављају у неком човеку, могу се повезати са поремећајем који су његови тело или душа претрпели у раним годинама. Данашња медицина, међутим, рекао је мој отац, још увек не схвата озбиљно ово сазнање и не користи га довољно.

„Већина лекара данас се не бави истраживањем узрока“, рекао је мој отац, „већ се у потпуности држе најпримитивнијих шема лечења.“ Они нису ништа друго него „лицемери који преписују лекове“, они избегавају да истражују и да се баве психолошким компонентом људи, немоћних и бедних, који им, по неизлечивој традицији, у *пошћуносћи* поверавају своју душу и тело. „Ленштине и кукавице, то су лекари“, рекао је мој отац, „предати се њима у руке, значи, предати се *случају и пошћуној безосећајносћи, једној њеудонауци.*“ Данас су већина лекара „неквалификовани медицински радници“, „највећи преваранти“. Нигде се мој отац није осећао тако нелагодно као међу својим колегама. „Не постоји ништа непријатније од медицине“, рекао је.

У последњим месецима свога живота учитељ је стекао, како је рекао мој отац, „зидивљујуће умеће цртања пером“. Демонски мотиви, који су у учитељевим цртежима све више избијали у први план, узнемиравали су његове родитеље. Финим потезима нацртао је један свет „који сам себе уништава“: унакажене птице, раздерани људски језици, шаке са осам прстију, разбијене главе, откинута екстремитети са невидљивих тела, ноге, руке, полни органи, људи угушени у ходу и томе слично; и што више га је син цртао, њих је више плашио. Испод учитељеве коже појављивала се све јаснија структура костију његове лобање, коју је, такође, цртао веома често, стотину, хиљаду пута. Из његовог говора најјасније се могла сагледати сва беда његове унутрашње конструкције. Мој отац је рекао да је већ једном помишљао да понесе са собом учитељеве цртеже и да их покаже свом познанику, једном власнику галерије у Грацу. „Од тога би се могла направити добра изложба“, рекао је. Није познавао никог ко је цртао као покојни учитељ. Учитељев надреализам представљао је сасвим нову врсту надреализма, иако се у његовој уметности уопште није радило о нечем надреалном, оно што је он приказао на својим листовима није било ништа друго него стварност. „Свет полако постаје све надреалнији“, рекао је. „Природа је надреална, све је надреално“, рекао је мој отац. Али, такође је сматрао да се уметност која се излаже, самим тим што се излаже, уништава, и зато је одустао од идеје да уради нешто са учитељевим цртежима. Али, пошто се бојао да би родитељи преминулог учитеља могли бацити те цртеже или их спалити, „хиљаде њих“, зато што нису знали да су то добри цртежи, и зато што су их ти цртежи дуго плашили и ужасавали и реметили,

мој отац је намеравао да их узме. („Једном ћу их просто све узети и готово”, рекао је.) Није било никакве сумње да ће му они предати те цртеже.

У последње време, сваки пут када би погледали свог болесног сина, учитељеви родитељи су сигурно помислили на његову несрећну склоност. Ужасна је ствар што човека, који је у прошлости извршио перверзију, неприродан чин, или злочин, више никада не можемо посматрати другачије, све док је жив, осим кроз повезаност са том перверзијом, са тим неприродним чином, са злочиним.

Из свог кревета учитељ је могао да гледа на Бундшек са једне и на врх Велкер са друге стране. „Сва та ужасна природа налази се на његовим цртежима”, рекао је мој отац.

Његови родитељи су рекли да он у последње време уопште није говорио, само је посматрао природу са свог прозора. Али он је видео једну сасвим другачију природу него они, рекао је мој отац, „другачију природу од оне коју ми видимо када се у њу загледамо.” Чак је и природа коју је сликао била потпуно другачија, „све је било потпуно другачије”.

Нисмо дуго били сами за нашим столом, када је дошао старији човек, очигледно отац власника, и сео код нас. Неколико пута нас је питао да ли о убиству у Граденбергу знамо нешто више него он. Није нам дозволио да једемо на миру.

Према Фохлеровом млину долина се све више сужава на начин који је и *њој* самој необичан, рекао је мој отац. Сетио сам се да се Фохлеров млин налази дубоко у мрачном кланцу; одмах затим иде се горе према замку Заурау.

Платили смо рачун и кренули. У великој сали ресторана у то су време давали храну гомили школске деце – тањир топле супе за сваког, и скренули су им пажњу да не галаме. Ова створења и не слуте у какве страшне људе ће се претворити једнога дана, помислио сам када смо напуштали ресторан.

Фохлеров млин налазио се у општини Рахау, али се од Рахауа до њега могло стићи једино заобилазним путем дугим шездесет километара, што значи да је Фохлеров млин био потпуно изолован, тачно испод тврђаве Заурау, која се, међутим, одатле није могла видети.

Одвојивши се код Афлинга, ушли смо директно у кланац.

Кад је постало мрачно, нисам могао, а да не помислим на своју сестру, која је још увек имала завој на зглобу руке.

Време које сам, када викендом дођем из Леобена, проводио код куће, било је сувише кратко, рекао је мој отац. Никада не стигнемо да се *испричамо*. Он не, али ја, рекао је, можда још ипак могу позитивно да утичем на сестру. Некако смо, потпуно независно један од другог, обојица почели да размишљамо о *њој*.

Он ју је посматрао када је она мислила да је нико не посматра, рекао је, док је у врту, замишљена, увек на истом месту, непомично гледала у зид шупе. Ако је позове, она се уплаши и оде у своју собу без речи. У ординацији му није била ни од какве помоћи. Имала је велику одбојност према свему што се односило на лекарску професију. На *њој* је сасвим јасно могао да види своју беспомоћност.

Он је често мислио да се управо на његовој ћерки, на најужаснији начин, показивало да је његово умеће остало заглибљено у нездравим слутњама. Понекад је са њом одлазио у посету рођацима, али се она међу људима лоше осећала.

Прекинуо сам га скренувши му пажњу на стадо оваца, које се изненада накратко појавило горе, на Шпајку, преко клисуре на развођу.

Док смо се возили све дубље у кланац, имао сам осећај да ми стотине и хиљаде слика у исто време навиру у памћење, и више ништа нисам видео.

Власнику млина мој отац је једном недељно морао да скине завој са ноге на којој је имао чир, пусти напоље гној који се у међувремену накупио и завије му ногу новим завојем. Можда би за мене било интересно, рекао је, док је он у соби са млинаром, да одем да видим велики кавез са егзотичним птицама иза млина. Тек сада, након што је поменуо кавез са птицама, схватио сам о каквом се млину заправо ради. Погребна поворка је једном, изашавши из кланца, пролазила поред Фохлеровог млина, вероватно, мислио сам, сишавши из замка Заурау, а птице, уплашено се бацајући на решетке кавеза, изиритиране мрмљањем људи који су се молили, ни за тренутак нису престајале да својим крицима нападају погребну поворку.

И тада је била субота. Помислио сам како је већина сахрана у суботу; крштења, свадбе и сахране су готово увек суботом. Али, колико је другачија била атмосфера када смо стигли у млин. Двојица младих радника (мој отац је рекао: „синови“) утоварала су џакове брашна на кола. Турбине су правиле толику буку да више нисмо могли да разумемо сопствене речи, а ја нисам могао да чујем шта је мој отац рекао пре уласка у млин.

Капци на прозорима били су од гвожђа, црни. Цвећа нема.

Изнад улазних врата и даље се могао распознати грб Заурауа. Читав овај крај некада је био у поседу кнеза Заурауа, мислио сам. Замкови, као што је био Хохгоберниц, увек су имали многе воденице, пиваре и пилане у свом власништву.

На самом крају клисуре, горе, на највишој тачки, стајао је замак Хохгоберниц, рекао је мој отац, али одатле нисам могао да га видим.

Они, што су теглили и товарили џакове брашна на кола, нису видели нити чули да долазимо.

Вода реке правила је толику буку да се осим ње у клисури није чуло ништа друго.

На колима је стајао трећи радник, млађи од друге двојице. Он је личио на младог Турчина, какви су сада често налазили посао код нас, и заиста је момак био Турчин. Скидао је џакове са рамена синова власника млина и ређао их на кола, један на други, у вертикалан положај. Он је био мојих година, али не и довољно снажан за тешки млинарски посао који се у кланцу и данас обављао на исти начин као и стотинама година раније. Само што сада, помоћу снаге реке, производе и струју за себе. Надограђена на млин и до пола изнад воде, ту је била електрана.

Мислио сам да је Турчин вероватно тек неколико дана у кланцу. Синови власника млина ће га углавном исмевати, мислио сам, па ми је било жао момка. Тренутно су код нас Турци најјефтинија радна снага, не знам кога би другог могли да доведу да ради у клисури. Турци раде најтеже послове и задовољни су било чим. Овом младићу ће увек бити тешко са њима, мислио сам, и ако се одмах не покупи и не оде, биће заувек жртва њихових хирова. Они нису остављали утисак да желе да му и најмање олакшају посао. Али, ако само замислиш да си *џи* Турчин, помислио сам, шта се све при том у *џеби* не одвија. Одмах сам, наравно, Турчина повезао и са многим другим

људима са којима је принуђен да живи у напетим односима – као и увек, по мојој не-срећној навици, никада не могу да посматрам само једну особу, односно само *шої* човека који ми је пред очима, него и све оне са којима, по свој прилици, долази у контакт. То ми увек отежа размишљања о људима. Исто тако, сваку ствар ја *морам* да размотрим и у њеној повезаности са *свим мојућим сйварима*. Каква ли је беда при-морала Турчина да он, тако млад, дође у овај кланац у Средњу Европу, помислио сам. Кланац је за њега страшна превара.

Али, вероватно је све о чему сам размишљао потпуно другачије *од оної* како ја мислим да јесте, помислио сам, и отишао иза млина, где сам претпостављао да је огромни кавез са птицама, а да ме тројица мушкараца, који су били у послу, нису ни приметили.

Кавез је, у ствари, био много већи него што сам га запамтио. Али, био је потпуно запуштен, а у њему није била ни половина птица које сам видео када сам први пут био. Зар је власник дозволио да све угину, питао сам се. Оно мало птица што је још било затворено у кавезу, педесетак отприлике, престрављено су појуриле према зад-њем зиду када сам се појавио. Биле су без хране и жедне. Посуда за воду поред зида била је празна. Све у том кавезу указивало је на то да човек, који се бринуо о птица-ма, више не постоји. Два папагаја крештала су углас увек исту ствар. Нисам успео да одгонетнем *шйа*. Приметио сам да је на чесму испред кавеза било прикључено гу-мено црево, и напунио сам водом посуду на коју су све птице одмах навиле. Све на њима, међутим, било је некако непријатељско. „У ком смислу непријатељско” – помислио сам. Чак је и њихово перје било непријатељско – боје које су непрекидно варирале под утицајем њихове нервозе. Само нека будала могла је да се бави узго-јем птица, помислио сам, и да дозволи да га то уништи. За тренутак сам имао утисак да иза мене неко стоји, па сам се окренуо, али није било никога. Брзо сам од птица отишао пред млин, где су три млада мушкарца, мада Турчин још није био мушкарац, завршила са утоваром џакова брашна. Управо тада је Турчин скочио са кола и, изне-нађен што ме види, застао на тренутак поред зида куће, упитно ме погледао, а онда, попут муње, улетео у млин.

Хтео сам да побегнем одатле и неко време сам ходао дуж реке, дуж заглушујуће воде која плаховито навире из клисуре, а затим се баца на млин. Рекао сам, међутим, себи, да ће се моје суморно расположење само још више појачати уколико будем ду-бље продирао у кланац, па сам се вратио.

Зар се нисам увек осећао весело, чак срећно, сваки пут када сам се нашао у бли-зини млина, какав год да је он био, помислио сам. Гледајући у млин, видео сам по-гребну поворку која је пре седам или осам година пролазила поред млина, једну од најпомпезнијих које сам икада видео.

Сигурно бих се, унутар кланца, угушио у веома кратком року, помислио сам. Како човеку може пасти на памет да узгаја егзотичне птице у кланцу?!

Осетио сам да ми је потребно да будем у друштву свога оца.

Приближавајући се млину, размишљао сам о томе како њега и данас повезују са причама о фалсификаторима новца и убиствима које потичу још од пре више од сто-тину година. То је место на којем безбедно могу да се планирају и извршавају нај-

стравичнији злочини, помислио сам, а одједном су ми двојица млинаревих синова, као и млади Турчин, изгледали одбојно. Због каквог ли су злочина Фохлерови довели младог Турчина у кланац?

Након што сам проучио грб Заурауа изнад улазних врата, брзо сам ушао у ходник и, да бих се што пре оријентисао према гласовима које сам чуо у кући, застао сам у подножју степеништа са десне стране, кад ме је, изненада, позвао један од синова власника млина.

Рекао ми је кренем са њим и ја сам поново сам изашао из ходника.

Кланац је сада био још мрачнији него малочас, ту је увек владало стање попут оног које претходи грозној олуји. Ови људи проведу цео свој живот у таквој атмосфери, помислио сам пратећи млађег млинаревог сина до једне баракe; ишао сам веома брзо преко прилично труле даске, у сталном страху да не изгубим равнотежу, и тако прешао преко реке иза млађег млинаревог сина. У тој бараци најпре нисам видео ништа. Али онда, када сам се навикао на мрак и необичан смрад, смрад *меса*, приметио сам, на дужој дасци постављеној на два козлића, гомилу мртвих птица, и то, како сам одмах видео, најлепше егзотичне примерке из кавеза. Био сам фасциниран лепотом њихових боја. Ове птице, које су биле убијене, биле су заиста најлепши примерци из кавеза, па сам се окренуо према млинаревом сину са упитним погледом. Њих тројица, рекао је, он, његов брат и нови момак из Турске, који је радио у млину тек неколико дана, у рану зору, пре него што је сунце изашло (али, у овом кланцу је излазак сунца немогућ, помислио сам), извукли су из кавеза половину птица, почев од најлепших примерака и, гледајући на све начине да не оштете њихово скупочено перје, убили их. Како? Најпре су неколико пута, великом брзином, уврнули птичије вратове око свог кажипрста, а затим им сломили главе. Избројао сам укупно четрдесет две птице. Исте вечери, после посла, убиће и друге, које су још увек у кавезу, рекао је млинарев син, и додао да је брат његовог оца, пре отприлике двадесет година, „довукао“ птице и само *због њих* живео. Умро је пре три недеље, и од тада је почела неподношљива бука од које су скоро излудели. Најпре су мислили да ће се крици, због смрти њиховог заштитника, после неког времена мало смирити или сасвим утихнути, али су се преварили; крештање је из дана у дан постајало све неподношљивије. Оно је због самог кланца било стоструко гласније. На такве „ужасне крике“ нико не може да се навикне, нити се од било кога може очекивати да *издржи* то, тако да су претходног дана добили одобрење свог оца, власника млина, да убију птице, да их ућуткају. Дуго су размишљали о томе *како* да их убију, а онда су дошли на идеју да им, не као кокошкама, *огсеку* главу, него да их убију без оштећења споља. На тај начин они неће морати да се одвоје од птица, рекао је млинарев син. Сви у кући су се навикли на предивне птице, мада нису, као њихов стриц, били толико опседнути њима. Хтели су да их препарирају, а затим да целу собу преминулог стрица попуне њима; он је, рекао је млинарев син, имао идеју да се у Фохлеровом млину направи музеј птица. Није било лако приближити се птицама. Када су почели да хватају прве и да их убијају, крици су, наравно, постајали све јачи, али је касније све утихнуло. Сада ми је било јасно због чега су птице биле толико уплашене када сам пришао кавезу, одмах сам помислио да све те птице реагују на потпуно *неприродан* начин. Сви су

имали огреботине по лицу због извлачења птица из кавеза, рекао је млинарев син. Са тим искуством, сад ће, додао је он, моћи много лакше и брже да увече поубијају и остатак птица, а већ наредне ноћи да уживају у *уошшуну миру*... У почетку је његов отац размишљао о томе да птице живе прода неком колекционару, али изгубили би много дана док не пронађу таквог колекционара, а у међувремену би вероватно полудели. Било је тешко доћи и до неког ко би птице препарирао, тако да су одлучили да их у слободно време сами препарирају. Његов стриц, рекао је млинарев син, није размишљао ни о чему другом сем о својим птица. Постојала је гомила белешки о узгоју птица које је направио само за себе („*сви воле да хватају белешке*“, рекао је млинарев син), свакако нешто веома вредно за неког орнитолога. Млинарев син узимао је у руку час једну, час другу прелепу птицу и описујући њене карактеристике подизао је толико високо да смо могли добро да је видимо. Помислио сам да и овај младић зна много о егзотичним птицама. Вероватно су сви у Фохлеровом млину такође били веома фокусирани на ове птице. Он је тачно умео да опише све њих: неке су, рекао је, дошле из азијских земаља, друге из Америке, неке опет из Африке. Највећим делом дошле су са Далеког истока, није било ниједне пореклом из Европе. Брат власника млина често је сатима остајао у кавезу, и никада се није десило да га је нека птица напала. Све су имале имена, као што су Калахари, Малемба, Митваба, Чинг-тоу, Коеји-јанг, Амои, Друро, Дрирари, Кочабамба, Каризал итд. Из књига, из стотине књига о птицама наслаганих у соби његовог покојног стрица, он је научио најнеобичније ствари о бројним врстама. Али ја више нисам могао да останем у тој бараци, у којој су убијене птице лежале као на одру, нисам више могао да издржим смрад птичијих лешева који ме је спречавао да останем дужи, и ја сам изашао. Одвратио сам млинаревог сина, а тиме и себе, од размишљања о мртвим птицама, тако што сам почео да причам о животу у кланцу. Питао сам да ли познаје Заурауа. *Да, наравно*. Понекад је кнез Заурау неочекивано силазио у кланац, улазио у млин, седао и причао „*невероватне приче*“. Он је увек ишао пешке. Кад се у замку нешто прослављало, то се чуло и доле у кланцу; смех и музика, вика пијаних. Међутим, у последње време више није било славља на Хохгоберницу, рекао је млинарев син. Кнез је постајао све затворенији. Они, Фохлерови, млин су добили на поклон од једног Заурауа који је умро још у прошлом веку, и који се једне вечери у замку опкладио да ће млин одмах поклонити уколико следећег дана не буде успео да одстрели јелена са роговима од дванаест парова. Јелена *није* убио и млин је *одмах* поклонио Фохлеровима, који су тамо радили већ двеста година. „Шта Заурау обећа, то и испуни“, рекао је млинарев син. Кнез је „*луд колико и богат*“, рекао је мој отац, који је управо излазио из куће, када сам се поново нашао пред вратима са млинаревим сином. Ово је насмејало млинаревог сина. Док сам гледао како се смеје, приметио сам да рукама прави псеудогео-метријске покрете, исте покрете као кад се убијају птице.

Сада смо сели у ауто и одвезли се дубоко у кланац. На крају кланца, тамо „*где је најмрачније*“, оставићемо ауто и попети се пешке до замка, рекао је мој отац. Са леве стране литице, према горе, водио је опасан путељак, али мој отац се већ навикао, а ја сам био довољно млад и окретан да њиме прођем без страха. Кнез је очекивао мог оца сваке друге суботе. Из замка се могло уживати у предивном погледу на чи-

тав регион испод, у целој Штајерској није било боље тачке за оријентацију. Са Хохгоберница виделе су се све суседне покрајине, а на југоистоку поглед се простирао чак до Мађарске. На другој страни, преко пута кланца, постојао је један добар пут који је водио горе до тврђаве, али до њега се морало ићи обилазним путем преко осамдесет километара кроз Планхите.

Приближавајући се самом крају кланца причали смо о Фохлеровом млину. Мој отац је описао млинара као тромог шездесетогодишњег човека који *џрули* испод коже, који само лежи на старој софи и више није у стању да хода. Што се његове жене тиче, она је имала воду у ногама, а задах из њених уста указивао је на убрзани процес распадања плућних крила. Стари, дебели вучјак ишао је од млинара до његове жене, од његове софе до њене, и обрнуто. Да није било гомиле свежих јабука разбацаних по свим собама, воњ двоје старих људи и њиховог вучјака био би неподношљив. Десна нога власника млина трулила је брже него лева, он више неће моћи да стоји. „Када кроз кланац пролази сахрана“, рекао је мој отац, „то је језиво.“ Дакле, он је већ имао прилику да види сахрану у кланцу. Млинарева жена је на својим ногама могла да стоји веома кратко, тако да су њих двоје скоро увек лежали, једно наспрам другог, у својој соби и занимали се својим псом. А он је, пошто никада није излазио из собе, у својој поремећености био *ојасан*. Једно од њих двоје, жена или муж, морали су да га држе сваки пут када је мој отац долазио у њихову собу. Последњих неколико недеља, због крештања птица, пас није радио ништа друго осим што је трчао горе-доле, од једног до другог, „као луд“.

Када све птице буду убијене, млинар и његова жена су се надали да ће се најпре смирити пас, а тиме и они сами. Власник млина рекао је мом оцу да је он, нарочито због стања у којем се пас налазио, издао наређење да се птице убију. Њих двоје, власник млина и његова жена, због тога су наизменично морали да држе пса на повоцу, и дању и ноћу. Месецима болесни, протерани у своју собу, све више су губили контролу над својим синовима. За једног, оног старијег, власник млина је увек говорио да је он човек склон насиљу, који је често тукао своју мајку и обома претио да ће их убити, а једном је чак кренуо секиром на свог оца и тешко га ранио. Онај други, који ми је показао мртве птице у бараци, био је слабић, потпуно препуштен на милост и немилост свом старијем брату. Сви у Фохлеровом млину су *малоумни*, не *умоболни*, рекао је мој отац.

Сестра жене власника млина тренутно се бринула о домаћинству, али баш сада је отишла у Кнителфелд.

У штали су биле четири краве, али ко зна, мислио сам, од чега су оне живеле, јер ту није постојало ништа осим шуме.

Рекао сам да ми је „син слабић“ показао мртве птице у бараци. Заиста је било чудно што смо у Фохлеров млин дошли истог дана када су убили птице, баш када их убијају.

Све време, *без ђрекида*, рекао сам, пред очима ми је била погребна поворка, коју сам видео када сам први пут био у Фохлеровом млину. Чак су и Фохлерови говорили о убиству у Граденбергу, они увек користе реч „уморство“. Мој отац, међутим, намерно није желео да говори о томе, нити да је био добро упознат са тим случајем.

Нотар из Кефлаха хтео је да купи млин од њих, рекао је мој отац, да га претвори у летовалиште (!), али њима, млинару и његовој жени, док су разговарали са њим о томе, није падало на памет да га продају.

Добра је та изворска вода у Фохлеровом млину, рекао је мој отац, а затим додао: „У соби старих Фохлера на зиду виси једно уље на платну.” Та слика, како је процењивао, била је стара триста, четиристо година. То није слика свеца, рекао је, напротив, на њој су насликана два нага мушкарца окренута леђима један према другом са „потпуно окренутим” главама „лицем у лице”. Тој слици се дивио већ дуже време и сваки пут за њу везивао најразличитије, „претежно ужасне” мисли. „Ако би се скинула са зида на којем је висила сигурно већ стотинама година”, рекао је мој отац, „однела из застрашујуће собе и окачила на чисто бели зид, до изражаја би морала доћи сва њена лепота.” Сада ми је објашњавао да је слика апсолутно ружна и у исто време апсолутно лепа. „Лепа је, зато што је стварна”, рекао је мој отац.

У многим кућама у Штајерској, управо тамо где влада највећи мрак, као у кланцу, могао си до пре извесног времена, рекао је, још пронаћи и видети уметничка дела велике вредности, али сада то више није могуће. Обузети огромном жељом за антиквитетима педесетих година, становници великих градова су у последње време систематски опљачкали уметничко благо читавог региона остављајући за собом своју пролетерску пустош.

Кланац се још више сужавао. На обали реке сада су уместо јела стајали борови. Ту би требало, рекао је мој отац, да има пастрмки. Да нисмо толико журили, пошто је пре кнеза Заурауа хтео да посети и Крајнерову децу, која су живела у приземној кући за послугу одмах испод замка, он би зауставио ауто и изашао да види да ли има пастрмки у реци.

Помисао, да су тамо где се налази Фохлеров млин, живели људи, за мене је била застрашујућа. И то *какви* људи! Мртве птице шириле су необичан мирис трулежи, рекао сам. Има људи, попут млинара и његове породице који су били присиљени да проведу свој живот у страшној усамљености каква је она што влада у кланцу, они немају избора, везани су за своју кућу, за бедне приходе, за реку као што је била ова, дуж које смо се возили до њеног извора горе, док они други, попут индустријалца, улазе добровољно, уз потпуно познавање чињеница, у једну такву изолованост, као што је она у Хауенштајну. Али када сам изговорио реч „добровољно”, помислио сам како не постоји ништа што људи раде добровољно, да је човекова слободна воља бесмислица, и рекао сам свом оцу: „Ни индустријалац очигледно није отишао *добровољно* у Хауенштајн”, и одједном ми се свет учинио заиста тајанственим; још никада ми није изгледао тако тајанствено као сада док смо улазили све дубље у кланац. Ускоро нисмо могли да видимо готово ништа, али је мој отац већ годинама познавао пут. Природа је најтајанственија тамо где је савршено чиста и нетакнута, као овде у кланцу.

Питао сам оца да ли је приметио да Турчин оставља утисак потпуно престрављене особе. Они су га сместили у велику собу преминулог заштитника птица, али је он, усред ноћи, изашао и дошао у собу синова власника млина и увлачио се у кревет час једном, час другом, преклињући их да га не истерају одатле. Они ће дозволити Турчину да неколико дана спава са њима у њиховим креветима, рекао је онај што ми је

показао мртве птице у бараџи, све док Турчин не престане да се плаши, док се не навикне на кланаџ. Они нису могли да запамте Турчиново име, рекао сам, а нисам га запамтио ни ја, па су га звали једноставно „Турчин“. О њему су синови власника млина знали да код куће има седморо браће и сестара и родитеље, којима је повремено писао, јер зашто би иначе, пре него што је са старијим млинаревим сином, који га је преузео из једне грађевинске фирме, дошао овамо, купио у Кнителфелду толико писама? Они нису могли да му објасне зашто су уопште, рано ујутро, убили птице. *Они* не разумеју њега, јер не знају ни реч турског, он не разуме *њих*, јер не зна скоро ни реч немачког. Турчин је био престрављен, рекао је син власника млина, када је видео њих двојицу како извлаче птице из кавеза и убијају их, и остао је да стоји потпуно непомично, наслоњен на зид куће. Лако је могао да помисли да су *луги*. Прве птице су њих двојица, не схватајући бруталност тог чина, убили одмах испред кавеза, пред другим птицама, и то тако што су им једноставно притегли врат, што је, међутим, изазвало прскање крви. Онда је један од њих двојице дошао на идеју да обавију птичије вратове око кажипрста и да им *сломе* главу, па су отишли *иза* кавеза. Птица је већ била мртва након што јој је једном снажно заврнуо врат око прста. Чуло се како се кичма ломи испод главе. Упорно су тражили од Турчина да им помогне, да *и* он убија птице као што су они радили, захтевали су да доноси птице из кавеза, али он је одбијао. Изненада, међутим, Турчин је очигледно схватио, и онда је, по њиховој методи, мада много вештије од њих, сам убио десет или дванаест птица. Отишао је по празне џакове брашна и њима покрио птице, које су сломљених вратова лежале на дасци.

За мене је, у том тренутку, једини начин да изађем из депресије, која је савршено одговарала мраку који је владао у кланџу, био да започнем причу о Леобену, и када сам изненада почео да причам о Леобену имао сам утисак као да причам о неком *свољном свећу*. Покушао сам да видим себе час на факултету, час у интернату. Усредсредιο сам се на прецизно посматрање своје собе у интернату. Сада видим своју интернатску собу, мислио сам, није празна. Сада видим трпезарију, и себе у трпезарији. Видим главни трг у Леобену и себе на главном тргу. Видим своје професоре инжењере и себе међу њима, иако нисам међу њима, него у кланџу. У стварности ја сам у кланџу. Али у стварности ја сам и у Леобену. Све је *стварности*, мислио сам.

Већ извесно време нисам био само *прејушћен* својим студијима, рекао сам, него са све већим убеђењем *исвећен*. Оне ми већ дуго нису биле нешто нестварно. Више ми није, као на почетку, тако тешко падало да дисциплинујем себе. Ако сам током прве године више или мање био жртва бедне меланхолије, која влада међу *свим* студентима и равномерно шири свој отров на све и свуда, тако да сам у својој науци успевао да напредујем тек минимално и смешно, онда ми је сада све било лако и јасно. „У стању сам да се држим подаље од негативних утицаја на тело и на ум“, рекао сам, „знам шта је корисно за мене.“ Био је, међутим, страшан процес да, немилосрдан према себи, изађем из монотоније свог интелектуалног слепила. Сопствена младост је језиво стање, мислио сам. Али да тако нешто саопштим оцу, чинило ми се бесмисленим. Њему већ неко време пружам лажну слику. Нисам видео добар разлог да му сада кажем да ме, ипак, муче многе ствари, да ни ја нисам човек без проблема. Да и моји проблеми временом постају већи. А можда он сматра, мислио сам, да ја немам

никаких проблема. Ја му намерно дајем потпуно лажну слику. Сада ми, међутим, није било јасно, *зашто*. „За мене је увек било велико задовољство“, рекао сам, „да сам решавам своје проблеме.“ Јесам ли рекао *превише*? Мој отац ме није ни чуо. Он је, вероватно, мислио само на Крајнерову децу, на кнеза Заурауа. Сада сам довољно јак да савладам себе, мислио сам. Често ме је срамота што се осећам јачи од других, тај осећај имам све време. Али то нисам говорио.

Моја најупадљивија особина је некомуникативност која се, ипак, веома разликовала од некомуникативности моје сестре. Моје ћутање је дијаметрално *сујројно* од ћутања моје сестре. А ћутање, некомуникативност мога оца, опет је нешто сасвим друго. Оно што знам о њему, мислио сам, још увек је премало да бих могао да објасним *какав је он*.

„Овај дан си могао да provedеш у друштву своје сестре“, помислио сам на тренутак.

Али сам рекао: „Лепо је оно што је непланирано.“

Имам још сутрашњи дан, мислио сам. Ова помисао ме је утешила. Сутра, у недељу, устаћу рано и кренућу са својом сестром у дугу шетњу. И причаћу са њом. У Леобену, мислио сам, остајем у својој соби целе недеље и затворен у себе, пред крај године све сам више потпуно одвојен од спољног света, мислио сам. Не допуштам себи ни дашак свежег ваздуха! Повређујем многе људе тиме што се *шљак* затварам. Ако понекад, у тренутку слабости, изађем негде где могу да се забавим, јер ме други натерају, онда се кајем. Имам ли неку алтернативу? Пре једанаест морам у кревет, помишљам, устајем у пет. Свако минимално одступање од распореда који сам себи направио, избацује ме из равнотеже. Човек кроз живот може да иде као научник само бескрајно мрачним, готово увек безваздушним ходником своје науке.

Оставили смо ауто у близини водопада и покушали да се брзо попнемо до горе опасном *узбрдицом*. Морали смо непрекидно бити пажљиви, није било препоручљиво гледати наоколо. Без иједне речи, убрзо смо стигли до спољних зидина замка. Мом оцу пењање није задавало никакве потешкоће. То ме је чудило. Пред нама је била једна приземна кућа, која је већ припадала замку, у којој су живела Крајнерова деца. Млади Крајнер, син честитих родитеља, који су цео свој живот служили кнезу Заурауу, био је богаљ. Његова сестра нас је одмах одвела до његове собе. Он је већ чуо да долазимо, рекла је његова сестра, узнемирен је. Родитељи су тога дана још у рано јутро отишли у замак. Млади Крајнер је био мојих година, двадесет једна, али мени је изгледало да има двоструко више. На глави је носио црну капу за спавање, мом оцу, али *не и мени*, пружио је руку као неки лудак. Сео сам на столицу која је стајала одмах поред врата, и одатле гледао шта се, док смо били ту, дешава у соби. Крајнерова сестра је приметила да „вуче“ од прозора и отишла да га затвори. Данашњи преглед, рекао је мој отац, биће „општи преглед“.

Док смо се, стигавши горе, приближавали Крајнеровој кући, имао сам утисак да ту влада још савршенији мир. Није више било онако мрачно као у кланцу, али је и овде све било под *ушницом* таме. Крајнерова кућа налазила се, како сам могао да приметим, увек у сенци замка. Овде горе, изнад кланца, ваздух је био оштар, али се одавде, када се погледа према доле, јасно видео предео испод, урођен у измаглицу.

Мој отац и његова сестра скинули су богаља. Осим родитеља, који по цели дан раде у замку и заправо су само ноћу у кући, чинило ми се да је мој отац био једина особа коју млади Крајнерови виде.

Када смо изашли из кланца и стигли горе, отац ми је предложио да се прошетам до доњих зидина замка, док је он код Крајнерових, али ја сам желео да видим богаља и његову сестру. Имао сам утисак да је мој отац хтео да ме држи подаље од Крајнерове деце. И пошто је одбијао да ме поведе са собом, мене је то само још више подстакло да кренем са њим. (Касније, када смо поново сишли у кланец, рекао ми је да су га Крајнерова деца превише подсећала на сопствену, да су истих година као и ми, моја сестра и ја, иако су били „сасвим другачији“.)

Глава младог Крајнера била је преуска. Његове очи изгледале су као да ће му сваког тренутка испасти из главе. Када је његова сестра скинула покривач са њега, видео сам да је имао једну дужу, једну краћу ногу. Неко време ми није било јасно да ли му је дужа десна или лева нога, док на крају нисам видео да је краћа нога лева. Да устане, помислио сам, и почне да корача, он би сигурно правио покрете попут џиновског инсекта.

Успевали су да га смире великом муком. Кад год га неко додирне, рекао је мој отац, читаво његово тело обузме немир, и он постаје опасан, тада може и да удари, уједе, плуне. Непрестано је правио покрете који су отежавали њихов труд да га припреме за преглед. Понекад је покушавао да своју сестру удари у лице. Мој отац је, међутим, на крају ипак успео да му држи руке спуштеним на страници кревета, и у исто време да га прегледа. У соби је владао типичан мирис који око себе шире болесни људи који годинама леже у кревету. Крајнерово тело било је мокро. Полако, због све прогресивнијих промена које се јављају по читавом његовом телу, такозваних *кашасирофалних промена*, он ће потпуно изгубити моћ говора. Већ сада се могао разумети тек мали део онога што је говорио. Своје речи је избацивао као да их плује. Већина онога што је говорио звучала је као да говори на неком оријенталном језику. Ритам којим је артикулисао блиско је повезан са његовим физичким деформитетима. Оно што је говорио било је обогашено, баш као и он. С времена на време, изненада би бацао своје дугачке руке у ваздух, пуштао их да падају, смејао се. Сопствени стомак за њега је био лопта која дахће, коју су његове руке често дуго уплашено држале у наручју. Глава му је била сразмерно мала, то се најјасније видело када је прислони на свој стомак како би могао боље да чује унутрашње гласове. Готово непрекидно је изобличавао своје лице у болесне гримасе. Седео је као човек који је седећи цупкао. Можда је замишљао да јаше коња, мислио сам. Постељина је била чиста, вероватно зато што се очекивао мој отац, мислио сам. Повремено је његов кревет требало претворити у прави кавез стављањем решетке преко. Сада, међутим, он је пролазио кроз прилично мирну фазу, како је рекла његова сестра, и решетка му није била потребна. Мој отац је саветовао Крајнеровима да никада не склањају решетку са његовог кревета, али они се тога нису придржавали. Према његовим речима, пацијент је изненада могао да устане из кревета и можда чак да их убије. Али, како је време пролазило, његова сестра је све теже подносила решетку. Подигли су је на таван. Да гледа свог брата у кавезу, то јој је било неподношљиво. Само кад више никада не би

морала да скида решетку са тавана, рекла је. Њен брат више није могао да устане, рекла је, и ако се понекад и деси да падне са кревета, то није било толико страшно као кад би морала непрекидно да га гледа у том кавезу. Мој отац му је држао главу, а млада Крајнерова му је држала руке спуштеним. Наглим покретом извукао је руке и главу и покушао да искочи. Али није могао. Одједном је почео да се смеје. Очигледно је волео када му мој отац опипава главу, послушају. Мој отац га је лупнуо по челу, спустио му очне капке, а онда их широм отворио. Младом Крајнеру је преконтролисао и колена. Желео је, рекао је, да понесе са собом узорак урина. Када је младом Крајнеру скинуо капу са главе, ја сам остао ужаснут, јер на глави није било косе, ни једне једине власи. Приметио сам да је имао жуте флеке на слепоочницама, а исте жуте флеке, само мање, имао је и на грудима, и по целом његовом телу биле су расуте флеке. На ногама, између прстију, имао је дубоке гљивице које су му страшно сметале, рекла је његова сестра, и због њих је ноћу непрестано правио покрете ногама као да весла. Он више није могао спава. Што се ње тиче, она је често склапала очи од умора, али то није било спавање. Дрхтавица и губитак плувачке муче га већ годину дана. Нужду обавља у кревет. Он често чује, рекла је, „војску“ како маршира кроз кланац.

Свуда по соби, где год је било места, стајали су музички инструменти на којима је млади Крајнер, док је још био здрав, умео да свира. На комоди сам видео једну обоу и једно виолончело. Код њих је годинама долазио учитељ музике из Кнителфелда и држао му часове. На виолини је њен брат напамет свирао најтеже композиције. Његов омиљени инструмент био је виолончело, а Бела Барток његов омиљени композитор. У фиокама комode биле су наслагане стотине партитура, које је знао напамет. Било је и његових композиција; на пример, „Магнификат“. Као дете од само осам година напамет је већ свирао Моцартове симфоније на клавиру. Још пре пола године, она му је на сат времена, једном ујутро и једном у послеподневним сатима у кревет доносила виолончело, и он је онда свирао све док се не умори.

На леђима је, видео сам, имао отворене ране, а на грудима, поред жутих, такође и црвене флеке.

Годинама је учитељ музике из Кнителфелда „узалуд“ долазио из долине горе, рекла је млада Крајнерова. „Често су свирали заједно све до пола ноћи“, рекла је. Једанпут, међутим, њен брат је без икаквог видљивог повода ударио учитеља музике гудалом по глави, и од тада га више нису видели. Болест њеног брата одмах се брзо погоршала.

Он сада више није у стању да усклади у својој глави ниједан музички комад. Његова музика је *засипашујућа*.

Четири године, рекао ми је отац кад смо се враћали кући, млади Крајнер је провео у Штајнхофу. Све четири године сестра је, да би била поред њега, живела у из најмљеној соби у Отакрингу. У почетку се чинило да он више никада неће изаћи са психијатрије, а када су хтели да дефинишу болест њеног брата лекари су увек користили реч „безнадежно“. Али одједном, после четири године Штајнхофа, после четири године проведене у највећој и најстрашнијој лудници у Европи, лекари су јој рекли да може да води свога брата.

„На сопствени ризик“, рекли су лекари, изјављујући истовремено да је он *безојасан*. Најпре га је одвела у своју собу у Отакрингу и показала му главни град. Док су ишли по граду, увек су изазивали велику сензацију јер је свима било смешно када виде младића који је био не само хром, него и луд. Али већ одавно је млада Крајнерова престала да пати зато што би људи, чим угледају њеног брата, осетили неодољив порив да се насмеју. Показала му је Пратер, отишла са њим у Оперу и у Бургтеатар, посетили су заједно и циркус Реберниг. Недељу дана су обилазили град, неколико пута су ишли у катедралу Светог Стефана и неколико пута на Нашмаркт, пијацу слаткиша; такође су посетили и концерт чувеног виолончелисте Касала, који је у Музикферајну свирао све Бетовенове сонате. Али он је убрзо постао уморан од непрекидног лутања по граду, који му је већ после недељу дана досадио, док је њој било жао да новац, који им је кнез Заурау ставио на располагање (кнез је платио чак и његов боравак у Штајнхофу), потроше на град којег се сада још само гнушала, и они су отказали собу у Отакрингу и вратили се у Хохгоберниц. Он је у почетку веома волео да иде у шетње, дуге, што је могуће дуже. Веома му се допадао крајолик. Природа га је одушевљавала. Обоје су волели да са једне литице гледају доле на кланац. Ту горе његова сестра му је причала о различитим местима у долини. Он је у том периоду био толико пријемчив као никада до тада. Убрзо је почео поново да свира виолончело, виолину, клавир. Она је одлазила са њим у све дуже и дуже шетње. Али када је једном отишла са њим до храстова, одакле се, гледајући доле, могао видети Фохлеров млин, он ју је изненада, с леђа, ударио штапом по глави. Када је дошла к свести, њен брат је седео поред ње и плакао. Вратили су се кући. Те ноћи, када је била сигурна да он спава, донела је решетку са тавана и ставила је преко његовог кревета. Од тада је увек имала осећај да је њен брат мрзи. Али, она њега воли.

Тек ретко има прилику да изађе из куће сама, да оде мало горе до замка, уђе у двориште или да хода дуж његових зидина. Када се врати кући мора увек све да му исприча. Али сада се већ неко време ништа ново не дешава, рекла је. „Ако му ништа не испричам“, рекла је, „он ми прети.“ Повремено тражи од ње да му напудерише лице, да се не види да је стално у грозници.

Преглед је био тежак, али трајао је само пола сата.

На крају је мој отац успео да натера хромог и заиста потпуно лудог Крајнера да исплази језик. Док је он исписивао рецепт, ја сам открио нешто необично: на сва четири зида собе, у којој је, због недостатка простора, *обоје* Крајнерове деце било приморано да живи на ужасан начин, висио је низ већих бакореза, вероватно, мислио сам, власништво кнеза, који су представљали *великане музике*. У почетку уопште нисам приметио да су на свим гравурама, без боје, били представљени француски композитори. Изненада, међутим, видео сам да је млади Крајнер остале гравуре исписао црвеним мастилом. Изнад Моцартове главе је написао: „Највећи!“, а изнад Бетовенове „Трагичнији од мене!“, изнад Хајднове „Свињска глава!“, а изнад Глукове „Не волим те!“ Хектору Берлиозу на лице је написао „Ужасан!“, а Францу Шуберту „Феминизирани!“ Две гравуре иза његовог кревета нисам видео баш најбоље, па нисам могао да дешифрујем шта је писало. Млади Крајнер, који је све време посматрао како сам се мучио да дешифрујем натписе, и који је видео да ми то неће поћи за руком код две

гравуре изнад његовог кревета, подруљиво ми се насмејао. На лицу Антона Брукнера стајало је „Лакрдијаш!“, на Перселовом „Прекини, давежу!“ Испод велике фотографије Беле Бартока писало је „Ја слушам!“ У углу, у којем сам све време седео, открио сам, пре него што смо изашли, три виолине, све три са сломљеним вратовима и све три заједно везане неким канапом. Немир младог Крајнера је сада, после прегледа, нестао, а уместо њега појавила се нека врста исцрпљености. Без протеста је пустио своју сестру да му стави главу на јастук. Тражио је воду и његова сестра ју је донела у лименом лончићу, а ја сам помислио да је ко зна колико пута, после испијања воде, треснуо лончић о зид.

Уз такав физички деформитет увек долази, рекао је мој отац када смо били напољу, и одговарајуће лудило. Болест *Шела* производи болест *ума*.

Питао сам оца да ли је икада прочитао натписе на гравурама. Рекао је да јесте. Млади Крајнер му је једном приликом тачно и до детаља објаснио значење сваког натписа који је стајао испод или изнад гравуре. Штавише, његовим шкработинама био је исписан или замазан сваки папир, који му је доспео у руке, рекао је мој отац, и стотине партитура у комодама биле су исписане хиљадама бизарних коментара. „Човек као млади Крајнер може постати застрашујуће стар“, рекао је мој отац. Повео ме је са собом „да би учио...“, рекао је мој отац, и неколико пута је поновио „да би учио...”

(Са немачкој превела **Сања Карановић**)